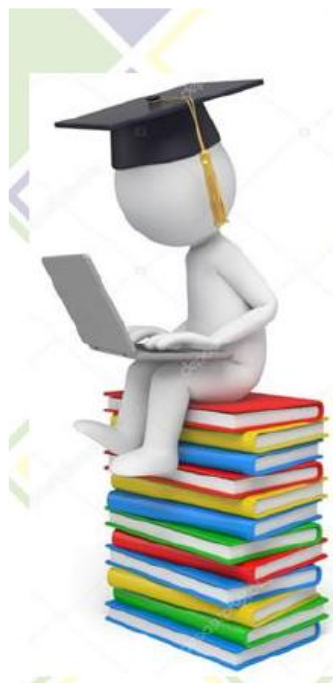

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА**

**Всеукраїнська бібліотечна
конференція**

**«БІБЛІОТЕКА В ЦИФРОВУ
ЕПОХУ: ВІД ТРАДИЦІЇ ДО
ІННОВАЦІЇ»**

**Матеріали Всеукраїнської бібліотечної конференції,
присвяченій 100-річчю заснування Фундаментальної бібліотеки ОДАУ**

(26 травня 2021 р., Одеський державний аграрний університет)

Одеса - 2021

УДК 021:004:005.745

Б11

Бібліотека в цифрову епоху: від традиції до інновації: збірник матеріалів Всеукраїнської бібліотечної конференції, присвяченої 100-річчю заснування ФБ ОДАУ / Укл. О.П. Крайтель, Г.О. Башкатова / Електронний ресурс. – Одеса: ОДАУ, 2021. - 96 с.

У збірнику представлені матеріали Всеукраїнської бібліотечної конференції, присвяченої 100-річчю заснування Фундаментальної бібліотеки Одеського державного аграрного університету. Конференція відбулася 26 травня 2021 року в режимі онлайн на платформі Zoom.

У тезах доповідей висвітлені актуальні питання щодо розвитку бібліотечно-інформаційного потенціалу в сучасних умовах; шляху книговидавництва від минулого до сьогодення; діджиталізації ресурсів і послуг бібліотек як складової цифрової трансформації країни. Також були представлені цифрові проекти бібліотек в інформаційному просторі.

Для керівників і фахівців бібліотек закладів вищої освіти, видавництв, книготорговельних та інших зацікавлених організацій.

Редакційна колегія:

Крайтель О. П. - завідувач бібліотеки;

Даниленко В. М. - зав. відділу комплектування бібліотеки

Башкатова Г. О. - бібліотекар I кат. інформаційно-бібліографічного відділу;

Мішина Н. І. - зав. інформаційно-бібліографічного відділу;

Бондаренко Т. І. - зав сектору обслуговування;

Атрахова Н. Г. - бібліотекар I кат. відділу обслуговування

Відповідальність за достовірність даних, зміст і якість опублікованих документів несуть автори.

©Одеський державний аграрний
університет, 2021.

Передмова

Кожен ювілей – це час певних підсумків, накреслення траєкторій подальших перспектив розвитку. Сьогодні стрімкий процес у сфері інформаційних технологій вимагає від бібліотек бути більш гнучкими у сучасному світі, оперативно реагувати на вимоги сьогодення.

26 травня в Одеському державному аграрному університеті відбулася Всеукраїнська конференція «Бібліотека в цифрову епоху: від традиції до інновації», присвячена 100-річчю заснування Фундаментальної бібліотеки ОДАУ.

З привітаннями виступили проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків ОДАУ Данчук О.В., начальник відділу роботи з бібліотеками і історико-топонімічної комісії Одеської міської ради Санак Ю.М., заступник генерального директора з наукової роботи НБУ ім. В.І. Вернадського Коваль Т. М. Дуже приємно було почути привітання Генерального консула Республіки Польща в Одесі Катажини Солек.

На конференції було розглянуто широке коло актуальних питань роботи бібліотек у сфері інформаційних технологій. Усі доповіді були інформативними, змістовними та супроводжувалися цікавими презентаціями. В доповідях приймали участь представники бібліотек міст Одеси та Києва.

Конференція була плідною та корисною. Особливо приємним було те, що була досягнута мета, яку ставили перед собою організатори конференції - підсумування наших здобутків від традицій до інновацій, обмін передовим досвідом і знаннями.

Організатори конференції щиро дякують всім учасникам та слухачам конференції.

З нагоди цієї події трудовий колектив Фундаментальної бібліотеки ОДАУ було нагороджено Почесною грамотою Одеської обласної державної адміністрації.

ФУНДАМЕНТАЛЬНА БІБЛІОТЕКА ОДАУ – ІСТОРІЯ ДОВЖИНОЮ В СТОЛІТТЯ

Крайтель О.П.
завідувач бібліотеки
Даніленко В.М.
завідувач відділу комплектування
та наукової обробки літератури
Башкатова Г.О.
бібліотекар I кат.
Фундаментальна бібліотека Одеського
державного аграрного університету
м. Одеса, Україна

«Згадати минуле необхідно
в першу чергу для того,
щоб побудувати майбутнє»
д-р філософії, акад. О. Мальцев

2021 рік є ювілейним для бібліотеки Одеського аграрного університету. Сто років - великий відтинок часу не тільки в житті навчального закладу або бібліотеки, а й цілої країни. За цей період відбуваються значні зміни в усіх сферах діяльності суспільства.

Бібліотеку 20 сторіччя не можна рівняти з бібліотекою 21-го. Але в усі часи існування бібліотека виконувала свою основну функцію: забезпечення інформаційних потреб користувачів: студентів, викладачів, вчених, співробітників, здійснюючих наукову діяльність у вищому навчальному закладі.

Перший етап в історії бібліотеки (1921-39 роки) пов'язаний із відкриттям Одеського Вищого Сільськогосподарського Інституту 28 січня 1918 року, а через три роки (23 березня 1921 року) була заснована бібліотека.

«Спочатку потрібно знайти хорошого бібліотекаря,
і тільки потім відкривати бібліотеку»

Шиали Рамамрита Ранганатан

Першим директором нашої бібліотеки став Микола Васильович Смирнов - людина з класичною університетською освітою, який з 1921 по 1960 роки працював в бібліотеці. Багато що в його біографії свідчить не тільки про любов до книги, але і про прагнення зробити в цій справі більше, ніж було до нього.

Микола Васильович за 40 років своєї роботи в бібліотеці інституту не тільки створив величезне книгосховище, але і перетворював книжкові огляди в цінні наукові праці. Його величезні знання книжкових фондів бібліотеки і літератури взагалі викликали глибоку пошану і подяку, оскільки поєднувалися з чуйністю, бажанням допомогти всім, хто звертався до нього за допомогою. Майже не звертаючись до бібліографічних покажчиків, Микола Васильович підбирав літературу. В його голові утримувалося знання десятків тисяч книг із різних питань сільського господарства, і не тільки. До книжкового фонду нашої бібліотеки він відносився, як до власного дітища. Він використовував будь-яку можливість для того, щоб необхідна література стала надбанням бібліотеки. За час своєї роботи в бібліотеці Смирнов збагатив її фонд такими книгами, які є зараз бібліографічною рідкістю.

Первинний фонд складався із 1200 примірників. В ті часи не було грошей для поповнення фонду. Інституту допомогли своїми дублетами: Одеська публічна бібліотека

(нині це Одеська національна наукова бібліотека), бібліотека Новоросійського університету (нині – Одеський національний університет ім. І.І.Мечникова). В 1925 році бібліотека отримала 18 тисяч книг і журналів «Общества сельского хозяйства Юга России». Перейшли до нас фонди бібліотек Харківського інституту організації територій, Єврейського сільськогосподарського інституту, а також книги,

подаровані засновниками і першими викладачами Одеського сільськогосподарського інституту.

Саме ці надходження, отримані бібліотекою до початку 30-х років, становлять на сьогодні наш великий здобуток – фонд цінних та раритетних видань, який нараховує близько дев'яти тисяч примірників.

На початок 40-х років минулого століття, тобто за 20 років, фонд зріс більш ніж в сто разів і налічував 160 тис. примірників. Наявність такого значного і коштовного фонду дозволила бібліотеці набути статусу Фундаментальної (1938 р.) і стати найбільшою сільськогосподарською бібліотекою на півдні України.

Під час окупації, у роки Великої Вітчизняної війни, гітлерівці завдали Одесі, як і іншим містам, багато зла і горя. Не уникнув цієї долі Одеський сільськогосподарський інститут. Окупанти зруйнували, вивезли, розікляли обладнання інститутських кабінетів і лабораторій, спустошили бібліотеку та навчальні господарства. Значну частину книжкового фонду вдалося зберегти співробітникам бібліотеки: М.В. Смірнову, Є.Ф. Ролік, Є.С. Казаненко.

Після закінчення війни та відновлення інституту фонд та штат бібліотеки поступово збільшувались. З 1960 року було включено у штатний розпис посаду бібліографа і в той же рік в навчальний план було введено курс із основ бібліографії та бібліотекознавства. Такий курс лекційних і практичних занять читається для студентів-першокурсників і донині.

У період 60-80-х років значна увага приділялася формуванню фонду, покращенню організації довідкового апарату, модернізації матеріально-технічної бази, розширенню структури закладу. Було впроваджено масову та групову видачу навчальної літератури, розпочато видання бібліографічних покажчиків. Ці роки

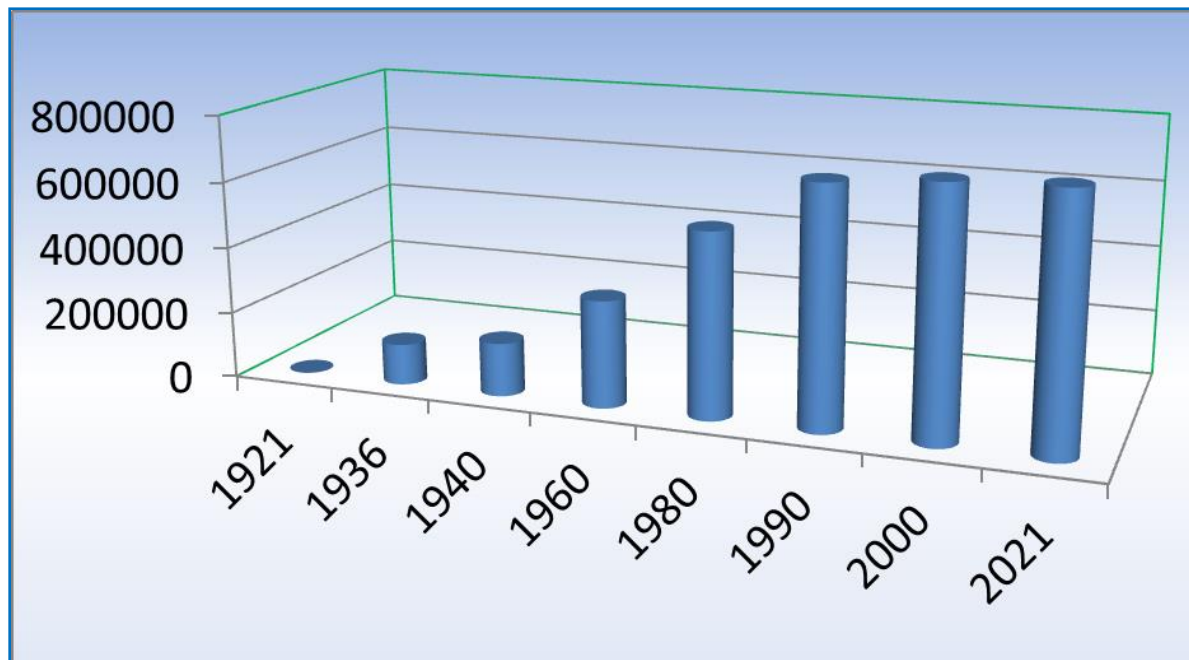
можна охарактеризувати як роки стабілізації та вдосконалення бібліотечних процесів.

На початку 1990-х років бібліотека переживала труднощі, викликані соціально-економічними перетвореннями в країні. Однак, персонал бібліотеки у складних умовах зміг не тільки зберегти фонд, але й збільшити його. На 1 січня 1993 року фонд налічував близько 700 тисяч примірників.

У 2000-х роках відбувся переїзд до нового корпусу, де і було розпочато впровадження нових технологій. У 2003 році в бібліотеці розпочався процес комп'ютеризації, було створено новий інформаційний відділ, активно впроваджуються інноваційні процеси, формується електронний каталог та інші ресурси.

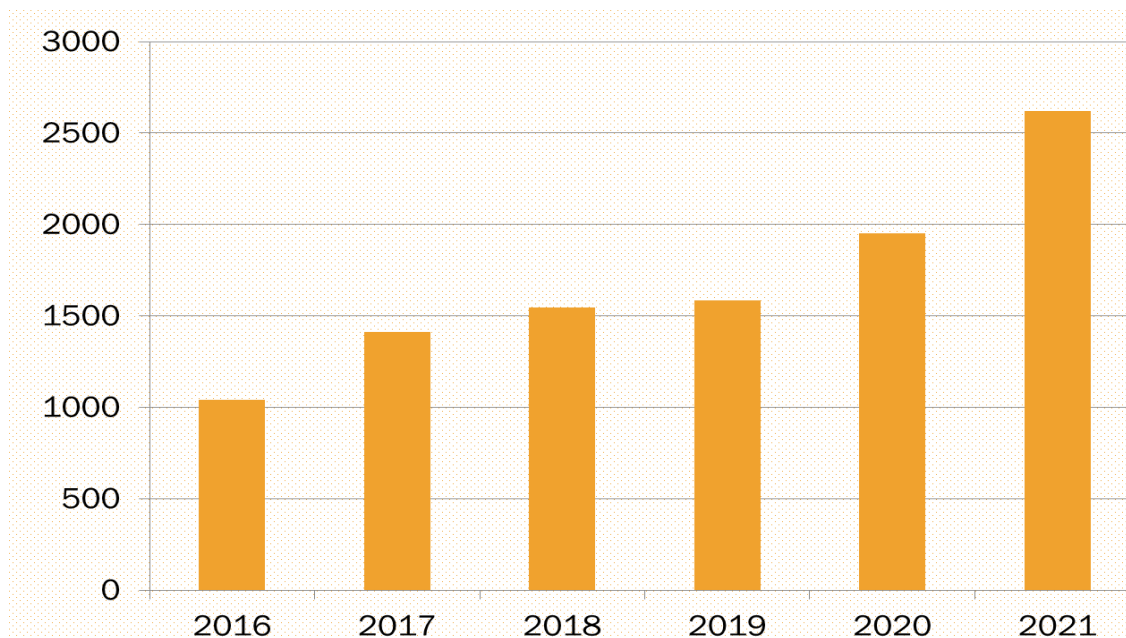
На сьогоднішній день фонд бібліотеки складає більш ніж 740 тисяч примірників. До складу фонду входять: навчальні, наукові, науково-популярні, художні, довідкові, видання українською та іноземними мовами.

Поряд із традиційними (паперовими) формуються електронні ресурси. Створені 22 власні бази даних. Бібліотека надає доступ до електронних версій журналів, до міжнародних баз даних Скопус, Веб оф Сайнс, Сайнс Директ.

З 2016 року працює репозитарій (більше 2700 од. записів). Основною метою електронного архіву є популяризація творчих здобутків наукової спільноти університету в цифровому середовищі.

У 2017 році наш репозитарій отримав індивідуальний номер ISSN.

У зв'язку з впровадженням в практику роботи нових інформаційних технологій, а також привернення уваги до бібліотечних подій був створений сайт, який є джерелом інформації про бібліотеку та засобом її популяризації.

Стрімкий розвиток технологій відкриває бібліотеці можливість збереження друкованої спадщини для майбутніх поколінь - це оцифрування найбільш цінних документів і створення електронних колекцій.

Фонд рідкісної і цінної книги нашої бібліотеки створено при ретельному перегляді фондів та каталогів. Він нараховує близько 9 тис. примірників.

У планах нашої бібліотеки продовжити роботу з фондом рідкісних книг і приступити до більш поглибленого їх вивчення. Так, на деяких виданнях є екслібриси, дарчі написи, рукописні позначки. Ми сподіваємося, що дослідження таких відміток допоможе простежити історію книги.

Унікальним є зібрання на іноземних мовах, яке представлено виданнями XVIII-XIX

століть англійською, німецькою, французькою, польською, італійською та іншими мовами. Наступним етапом роботи є підготовка бібліографічного та наукового опису кожного документа. Не менш важливим у діяльності бібліотеки є популяризація книжкових пам'яток.

Бібліотека ОДАУ в 2019 році розпочала знайомити читачів зі стародруками та рідкісними виданнями, які має у своєму фонді. Було створено віртуальний музей стародруків на сайті бібліотеки. Перші виставки були присвячені польській та італійській книзі XIX - початку XX століття.

У листопаді 2019 р. з першим офіційним візитом Одеський державний аграрний університет відвідав професор природничо-гуманітарного університету м.Сьедельце (Польща) - Цезарі Ткачук. Професор був дуже зацікавлений виставкою раритетних польськомовних книг бібліотеки нашого університету.

У січні 2021 року Одеський державний аграрний університет з робочим візитом відвідали Генеральний консул Республіки Польща в Одесі Катажина Солек та Віце-консул Генерального консульства Республіки Польща Ельжбета Маршалек. У рамках цієї зустрічі Фундаментальна

бібліотека ОДАУ організувала виставку «Сторінками стародруків».

Також тривають перемовини із посольством Франції, Німеччини, Великобританії щодо співробітництва по збереженню пам'яток культури.

Зібрати і систематизувати рідкісні і цінні видання - це тільки півсправи. Набагато складніше їх зберегти. Зберегти, щоб надати нинішнім і майбутнім поколінням можливість вивчати в оригіналі праці, які є культурним і науковим надбанням.

На закінчення хотілося б сказати: всі досягнення були б неможливі без кропіткої роботи, професіоналізму, відповідальності, а головне – любові до своєї справи співробітників. Всіх тих, хто самовіддано працював в бібліотеці в період її народження, становлення та розвитку, незалежно від посади, і всіх тих, хто працює сьогодні.

Хотілося б згадати керівників, які протягом всього історичного шляху вносили свій вклад у розвиток університетської бібліотеки: Смирнов Микола Васильович, Ролік Євгенія Францівна, Дідик Поліна Михайлівна, Джагунава Світлана Степанівна, Блажівська Еліна Вікторівна, Лантратова Марія Василівна, Заболотна Лідія Іванівна. Кожен з цих людей залишив тут частинку своєї душі.

Зустрічаючи своє сторіччя, наша бібліотека з оптимізмом дивиться в майбутнє, з надією на ефективне вирішення всіх своїх проблем.

Література:

1. Вісті Одеського Сільсько-Господарського Інституту: зб. наук. праць. 1925-1926. Вип.1. 226 с.
2. За сільськогосподарські кадри. 1986. № 13. 2 квітня.
3. Смирнов Н. Воспоминания старых библиотекарей / Н. Смирнов. *Сокровищница культуры*: сб. статей. Одесса, 1958. Вип.2. С. 129-131.
4. Одеський державний аграрний університет: історичне презентаційне видання. Київ: Логос, 2014. 279 с.

НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА НААН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ XXI СТОЛІТТЯ

Бородай І.С.
докт. іст. н., проф., заст. директора з НР
Національна наукова
сільськогосподарська бібліотека НААН
м. Одеса, Україна

Агропромисловий комплекс є одним із основних у народному господарстві України, де нині задіяно 29% населення, використовується 33% основних фондів, виробляється 35% валового продукту. Розвиток агропромислового виробництва України залежить від багатьох чинників, в тому числі й від його бібліотечно-інформаційного забезпечення, спрямованого на прискорення трансферу інновацій; підвищення його ефективності через удосконалення прогнозування та управління виробничими процесами; поліпшення матеріально-технічної бази; ефективного функціонування ринків сільськогосподарської продукції [1].

Україна володіє значними бібліотечно-інформаційними ресурсами, частина яких зосереджена переважно в сільськогосподарських бібліотеках. Найбільшою з них є Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН, де знаходиться унікальна за своєю повнотою й універсальна за змістом колекція вітчизняних і іноземних видань з XIX по XXI ст. на 25 мовах світу, обсяг якої перевищує 1 млн. одиниць зберігання. Серед них книги, журнали, газети, а також видання на DVD-ROM, CD-ROM, якими щорічно користується понад 20 тисяч осіб. ННСГБ НААН здійснює систематичний документообмін з багатьма зарубіжними спеціалізованими книгозбірнями та органами інформації, зокрема, з бібліотеками країн СНД, Національною аграрною бібліотекою США, бібліотекою університету штату Айова та ін. Щорічно до фонду бібліотеки надходить близько 8–10 тис. примірників нової літератури [3].

Основне завдання ННСГБ НААН – оперативне бібліотечно-інформаційне обслуговування науковців і фахівців аграрного сектору відповідно до їх інформаційних запитів. З метою зростання ролі сільськогосподарських бібліотек у розбудові державності України, формуванні громадянського суспільства, посиленні ефективності використання їх інформаційного потенціалу прийнято низку законодавчих і нормативних документів. Зокрема, ННСГБ у своїй діяльності керується Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995), Указами Президента «Про заходи щодо розвитку національної

складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 р., «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» від 21 листопада 2002 р. та «Про стан інформаційно-бібліотечного забезпечення агропромислового виробництва» від 23 грудня 2004 р., «Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій» від 20 жовтня 2005 р., згідно з якими «основою державної політики в галузі бібліотечної справи є реалізація прав громадян на забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотеками» [5].

Затвердження даних документів спрямовувалося на створення єдиної системи бібліотечно-інформаційного супроводу розвитку науки, освіти і культури, збереження наукового і культурного надбання, зміцнення науково-інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності; забезпечення доступності інформації, зокрема усунення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами та верствами населення; урегулювання питань, пов'язаних із захистом інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав, під час створення та використання електронних бібліотечних та архівних ресурсів.

На основі названих законодавчих і нормативних документів розроблено «Концепцію розвитку сільськогосподарських бібліотек України», затверджену Бюро Президії НААН від 16 червня 2005 р. (протокол № 6). У її світлі галузеві бібліотеки сприяють ефективному розвитку аграрної науки та агропромислового виробництва, надаючи користувачам своєчасну інформацію на основі використання засобів інформатизації для створення пошукових образів документів, ведення баз даних, у тому числі електронного каталогу, пошуку та розповсюдження даних, задоволення інформаційних запитів користувачів, розвитку комп'ютерних мереж обробки й обміну інформацією, а також налагодження двосторонніх зв'язків з інформаційними центрами та окремими користувачами [4].

Діяльність ННСГБ НААН першочергово спрямовується на якісне та оперативне обслуговування користувачів, наукових установ і закладів вищої освіти документами з фондів бібліотеки на всіх існуючих носіях інформації у читальних залах, на персональному абонементі, через послуги МБА та засобами інформаційної роботи. З цією метою бібліотека у своїй роботі використовує як традиційні, так і сучасні методи. Серед традиційних заходів обслуговування користувачів спільно з бібліотеками науково-дослідних установ мережі систематично проводяться дні інформації, дні науки, дні спеціаліста, дні аспіранта. Важливою складовою інформаційного обслуговування була і

залишається виставкова діяльність наукової бібліотеки, адже книжкові експозиції відіграють вагомую роль у здобутті знань, надають інформаційну допомогу науковцям і виробництву, формують загальну і професійну культуру кожної особистості.

Важливе місце в інформуванні користувачів бібліотеки про досягнення аграрної науки і практики посіли виставки нових надходжень. Щорічно ННСГБ проводиться біля 36 виставок нових надходжень. Наукові видання з питань розвитку окремих галузей сільського господарства, зокрема розроблення еколого-економічних засад збалансованого розвитку агропромислового виробництва та землекористування; техніко-технологічного забезпечення сталого розвитку меліорації та управління водогосподарсько-меліоративними комплексами; створення високопродуктивних конкурентоспроможних сортів рослин і порід тварин; впровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, вдосконалення господарського механізму в аграрному секторі та інші, експонуються на тематичних виставках. Так, до Дня працівників сільського господарства традиційно формується тематична виставка «Сільське господарство – провідна галузь економіки України», де репрезентуються останні здобутки вітчизняних і зарубіжних учених у вирішенні багатьох проблем розвитку АПК України [2].

З метою розкриття наукових фондів бібліотеки експонуються постійно діючі книжкові виставки. Зокрема, для популяризації «Фонду видань, випущених у ХІХ столітті з сільськогосподарської тематики Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН», внесених до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, сформовано постійно діючі тематичні книжкові виставки, на яких представлено видання різних країн світу, що знаходяться у Фонді:

- 1) Книги громадянського друку.
- 2) Зібрання прижиттєвих видань вчених-аграріїв.
- 3) Зібрання книг з автографами авторів.
- 4) Унікальні видання ХІХ ст. з сільськогосподарської тематики світового значення.
- 5) Зібрання вітчизняних і російськомовних періодичних видань ХІХ ст. з сільськогосподарської тематики.
- 6) Зібрання книг ХІХ ст. з історії розвитку Землі.
- 7) Історія розвитку сільськогосподарської думки ХІХ ст. у першоджерелах.
- 8) Стародруки незвичних форматів з сільськогосподарської тематики [3].

З метою впровадження інноваційних форм роботи, зокрема у питанні організації

віртуальних тематичних книжкових виставок на офіційному сайті бібліотеки розміщуються експозиції, присвячені ювілейним датам стосовно періодичних видань з «Фонду видань, випущених у XIX столітті з сільськогосподарської тематики ННСГБ НААН», внесених до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Даний досвід є позитивним і дає змогу дистанційним користувачам бібліотеки ознайомитися з цінними книгами і матеріалами. Зокрема, в 2020 р. експонувалися такі виставки: до 155-річчя з дня народження видатного патріарха українського лісівництва Висоцького Георгія Миколайовича (1865–1940), до 165-річчя з дня народження українського вченого помолога і плідівника, члена-кореспондента Бельгійського товариства садівників, почесного члена Французького помологічного товариства Симиренка Левка Платоновича (1855–1920). Користувачі також мали можливість ознайомитися з виставкою, присвяченою 200-річчю від дня народження вченого у галузі землеробства та зоотехнії Бажанова Олексія Михайловича (1820–1889).

Підготовлено книжкові виставки: «До 165-річчя з дня народження Л. П. Симиренка (1855–1920) – видатного українського вченого у галузі садівництва», «160 років від дня народження видатного вченого, учня В. В. Докучаєва, професора, завідувача Ново-Олександрійського інституту сільського господарства і лісівництва Сибірцева Миколи Михайловича (1860–1900) і 120 років першому підручнику науки про ґрунти «Почвоведение»»; «140 років від дня народження вченого-аграрія, доктора сільськогосподарських наук, директора Носівської сільськогосподарської станції Кулжинського Сергія Пантелеймоновича (1880–1947)»; «155 років від дня народження видатного вченого у галузі суспільної агрономії, ботаніки та організації сільського господарства, завідувача кафедри сільськогосподарської економії та статистики, професора Київського політехнічного інституту Імператора Олександра Бажєва Володимира Гавриловича (1865–1916)».

Значна увага надається вибіркоким тематичним анотованим розсилкам для наукових установ системи НААН, завдяки чому науковці і спеціалісти отримують повну інформацію щодо надходжень до фондів бібліотеки нових видань за різними напрямками аграрної науки [8]. Системно надається аналітична інформація щодо надходжень у розрізі 5 років з проблем наукового забезпечення раціонального використання земельних ресурсів, збереження і підвищення родючості ґрунтів; підвищення ефективності системи удобрення культур, оптимізації умов мінерального живлення рослин та протікання фізіологічних процесів; розроблення сучасних механізованих технологій виробництва сільськогосподарської продукції та конкурентоспроможної техніки, рекомендацій з її

ефективного використання; запровадження інноваційних ресурсо- та енергозберігаючих технологій виробництва продукції рослинництва і тваринництва та ін. Лише упродовж 2020 року 60 науково-дослідних установ 6-ти відділень НААН отримали вибіркові тематичні розсилки інформації. Виконано 10 адресних тематичних довідок в автоматизованому режимі галузевим науковим установам у кількості 456 документів.

З метою активізації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів за певними галузями знання, проводиться систематичний моніторинг тематичних запитів користувачів. Позитивним фактом є те, що разом зі зростанням кількості проведених інформаційних заходів, збільшується їх загальна відвідуваність та книговидача.

За нинішніх умов глобалізації, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій ННСГБ започатковує нові підходи до формування й поширення інформації, пропагує та втілює її у життя шляхом створення інтелектуальних продуктів і рішень методами відкритого контенту. У зв'язку зі структурними змінами складу користувачів відбувається перегляд форм і методів їх обслуговування, обґрунтування нової концепції місця бібліотек у сучасному інформаційному просторі. Місія бібліотеки змінюється принципово: від збереження інформації на традиційних друкованих носіях до організації доступу в режимі реального часу та електронної доставки інформації на робоче місце користувачів. В умовах електронного середовища змінюються результати бібліотечної діяльності, стають доступними лише при використанні нових інформаційних технологій [7].

Серед першочергових завдань ННСГБ – створення власних електронних продуктів, розроблення та вдосконалення пошукових інформаційних стратегій, вирішення проблем оцифрування документних ресурсів, запровадження інноваційних засобів і методів захисту інформації при збереженні ефективності доступу тощо. Структурні зміни та інноваційні процеси, що набувають перманентного характеру, дозволяють бібліотеці значно розширити та урізноманітнити спектр інформаційно-бібліотечних послуг для задоволення потреб користувачів. Значення пріоритетного напрямку роботи бібліотеки набуває створення комплексної системи послуг нового рівня, що ґрунтуються на врахуванні інформаційних потреб користувачів. Надаються послуги в режимі віддаленого доступу: довідки; міжбібліотечний абонемент; копіювання документів з фонду, онлайн бронювання і онлайн доставка документів.

У ННСГБ створюються власні електронні продукти: електронний каталог, електронна картотека статей, бібліографічні бази даних, повнотекстові електронні колекції, електронна бібліотека. Практично весь документний контент бібліотеки представлений через електронний каталог «УкрАгротека», який нині нараховує понад 400

тисяч бібліографічних записів. «УкрАгротека» формується з 2000 р. і включає анотовані бібліографічні записи на книги, брошури, журнали, бази даних, електронні документи, online-ресурси та інші документи з колекції бібліотеки, а також на статті зі збірок, періодичних видань, що продовжуються, які видані в Україні і безпосередньо стосуються питань розвитку агропромислового комплексу. «УкрАгротеку» включено до переліку міжнародних науково-технічних баз даних і довідкових ресурсів з питань сільського господарства та суміжних галузей, до яких надається вільний доступ, що забезпечує її ефективне використання в умовах євроінтеграції. Окрім того, бібліотека надає доступ користувачам до інших online-продуктів, представлених у форматі електронних виставок, інформаційно-аналітичних, наукових, бібліотечнознавчих ресурсів [7]. На даному етапі підтримує і поповнює більше 20 бібліографічних, реферативних, фактографічних і повнотекстових баз даних, в яких міститься понад 20 млн. бібліографічних записів і мільйони сторінок повних текстів. Це, передусім, бази Agros, Agris, Agricola, Agora та ін. Окрім цього, бібліотека надає доступ до деяких повнотекстових баз даних на електронних носіях, це книжкові та періодичні видання, автореферати дисертацій та ін. ННСГБ має вихід на електронні повнотекстові версії періодичних видань і видань, що продовжуються, галузевих профільних установ системи НААН [3].

Враховуючи світову практику, більше уваги приділяється придбанню електронних баз даних, організації аналітико-синтетичної переробки інформації та передачі її на відстані. Звичайно, даний напрям набуває значення ключового у діяльності ННСГБ. Розширення доступу до електронної інформації спрямоване, перш за все, на створення об'єднаного автоматизованого інформаційного банку зарубіжної та вітчизняної літератури за окремими галузями знання, зокрема науки, техніки, сільського господарства.

Одним із інноваційних сегментів діяльності ННСГБ є виконання тематичних запитів (адресні, уточнювальні, фактографічні, аналітичні, статистичні, предметні, іменні), що потребують поглибленого пошуку. Цей напрям є перспективним і широко застосовується у діяльності більшості бібліотек світу.

Здійснюється реєстрація віддалених користувачів на сайті ННСГБ НААН. Комплексне інформаційно-бібліографічне обслуговування online-користувачів – створення вікна для отримання всього спектру послуг, які здатна надати бібліотека в дистанційному режимі – від надання фахових консультацій, електронного замовлення і резервування літератури до електронної доставки документів. У цьому напрямі зручною і перспективною формою бібліотечно-інформаційного обслуговування стануть електронні

підписки на електронні видання та електронні аналоги друкованих видань, тематичні інформаційні бази даних і тематичні анотовані списки нових надходжень до бібліотеки.

Однією з інноваційних тенденцій в бібліотечно-інформаційному забезпеченні користувачів ННСГБ є перехід від формування баз даних для широкого кола абонентів до організації спеціалізованих і персональних баз даних, які враховують різноманітні аспекти інформаційних потреб певного замовника – від тематики, виду видань, хронології до лінгвістичних пріоритетів, записів і структури, формату обміну інформацією. Безсумнівно, найближчим часом даний досвід набуде системного характеру в практиці діяльності ННСГБ і спрямовуватиметься на формування предметно-тематичних інформаційних баз даних. Сьогодні для більш оперативного пошуку та обслуговування користувачів уже сформовано бібліографічні бази даних «Білоруська книга», «Англійська книга», «Німецька книга», «Сільськогосподарські видання (1913–1917) у фондах ННСГБ», «Звіти НДУ», «Євроінтеграція», «АПК України в глобальних умовах зміни клімату», а також джерельні бази даних «Біобібліографія провідних вчених-аграріїв України», «Історичний розвиток сільськогосподарської дослідної справи», «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України» та ін.

ННСГБ надає постійну консультативну допомогу бібліотекам мережі НААН з питань бібліотечно-інформаційного обслуговування науковців і фахівців агропромислового виробництва. Проводиться робота з розробки інструктивно-методичної документації з ефективного впровадження інновацій шляхом організації науково-консультативного та інформаційного забезпечення АПВ [6].

Таким чином, намагаючись адаптуватися до сучасних реалій глобалізованого світу, впроваджуючи електронні технології у повсякденну практику, бібліотека головну увагу надає користувачу. Саме гуманізація бібліотечної діяльності та орієнтованість на користувача забезпечує збереження унікального «обличчя» бібліотеки, трансляцію у майбутнє та модернізацію найкращих традицій бібліотечно-інформаційного обслуговування. Ключовим елементом моделі бібліотечно-інформаційного обслуговування ННСГБ НААН залишається користувач, який ініціює цей процес, надає йому сенс, впливає на особливості його здійснення і визначає його результативність. Користувач був і залишається центральним елементом у системі бібліотечно-інформаційного обслуговування, який забезпечуючи її єдність, інтеграцію та розвиток традиційних та інноваційних форм бібліотечних послуг.

ННСГБ, виконуючи основне завдання з бібліотечно-інформаційного забезпечення, приділяє значну увагу традиційним паперовим документам і активно впроваджує новітні

технології, використовуючи у своїй роботі електронні й традиційні ресурси. Бажання вижити і не залишитися на узбіччі в епоху інформатизації змусило бібліотеку трансформуватися із книгосховища в потужний науково-інформаційний центр, використовувати друковані видання та активно формувати електронні ресурси.

Література

1. Бородай І. С. Научно-организационные подходы к оптимизации информационно-библиотечного обеспечения в условиях евроинтеграции. *Россия: тенденции и перспективы развития: ежегодник* / РАН, Ин-т научн. информ. по обществен. наукам, Научн. совет РАН по компл. пробл. евразийской экон. интеграции, модернизации, конкурентоспособности и устойч. развитию. М., 2016. Ч. 3. С. 689–691.
2. Borodai I. S. The 100th anniversary of National Scientific Agricultural Library of National Academy of Agrarian Science in Ukraine: *матер. за XIII междунар. науч. практ. конф. «Новината за напреднали наука – 2017»*. 15–22 май 2017 г. Софія: «Бял ГРАД-БГ». Vol. 8. Физическата култура и спорта. Закон. История. С. 37–40.
3. Вергунов В. А., Бородай І. С., Татарчук Л. М., Коломієць Н. Д., Каштанова Т. В. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН в інформаційному суспільстві: інформаційно-бібліотечне забезпечення аграрної галузі. Київ, 2019. 160 с.
4. Вергунов В.А., Капралюк, Демуз І.О. Формування і функціонування системи науково-інформаційного забезпечення АПК України в умовах Євроінтеграції. Київ, 2020. 320 с.
5. Вергунов В.А. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН: історія та сучасність. До 100-річчя від дня створення. К.: Аграрна наука, 2017. 464 с. (Історико-бібліогр. Серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Кн. 100).
6. Капралюк О.В. Система науково-інформаційного забезпечення функціонування агропромислового комплексу України. *Вісник книжкової палати*. 2020. №2. С. 37-42.
7. Татарчук Л.М. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України. *Українська бібліотечна енциклопедія*. URL: <http://ube.nplu.org/rozdil/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8> (дата звернення 24.04.2021).

8. Татарчук Л.М. Методичні рекомендації упровадження **автоматизованого вибіркового розповсюдження інформації** в ННСГБ НААН. *Бюлетень Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України*. 2018. Вип. 1: URL: <http://dnsgb.com.ua/buleten/buleten-nsal-2018-1.htm> (дата звернення 24.04.2021).

УНІВЕРСИТЕТСЬКА БІБЛІОТЕКА ЯК СКЛАДОВА СЕРЕДОВИЩА ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Візнюк В. В.

*канд. педагогічних наук, директор бібліотеки
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна*

Нині проблема дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу є актуальною для освітньої галузі в Україні. Головну роль в інформаційно-ресурсному забезпеченні освітнього процесу закладу вищої освіти посідає університетська бібліотека. Серед основних завдань діяльності бібліотеки важливе місце належить інформаційно-просвітницькій роботі. Сьогодні університетські бібліотеки відіграють ключову роль у формуванні культури академічної доброчесності і можуть стати центрами просвітництва норм і правил академічної доброчесності.

Проблематика створення й впровадження університетської системи забезпечення академічної доброчесності є тематикою наукових публікацій. Так, Т. Фініков, В. Хмарський аналізують сутність і зміст поняття, А. Артюхов, Є. Ніколаєв, С. Чуканова пропонують практичні заходи щодо забезпечення академічної доброчесності в закладах освіти.

У більшості наукових праць сутність поняття академічної доброчесності розглядається на підставі ст. 42 Закону України «Про освіту», а саме: «Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [6]. Академічна доброчесність (academic integrity) – у широкому розумінні й відповідно до визначення Міжнародного Центру Академічної доброчесності (ICAI, 2013) це слідування академічною спільнотою принципам, що базуються на таких фундаментальних цінностях, як чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, мужність за будь-яких обставин та у будь-яких умовах [3].

Принципи академічної доброчесності висвітлюються в нормативних документах, розроблених Міністерством освіти і науки України (Методичні рекомендації для закладів

вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності, 2018, Розширений глосарій термінів і понять ст. 42 «Академічна доброчесність», 2018, Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо), 2018, Аналітична записка щодо питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності, 2020) [2, 5, 7, 8]. Також, правила та принципи академічної доброчесності представлені в низці кодексів і положень, що прийняті закладами вищої освіти.

На основі методичних порад для бібліотекарів із проведення занять з академічної доброчесності для студентів закладів вищої освіти, що розроблені в межах проекту Української бібліотечної асоціації «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» [1] за підтримки Посольства США в Україні, розглянемо приклади тематичних заходів університетських бібліотек.

Фахівці бібліотек закладів вищої освіти можуть проводити лекції, семінари й тренінги з популяризації академічної доброчесності, що включатимуть такі теми:

- дотримання норм законодавства про авторське право;
- правила цитування й оформлення покликань;
- надійні джерела освітньої і наукової інформації;
- попередження академічного плагіату;
- інтерпретація звітів подібності комп'ютерних перевірок на наявність текстових запозичень (академічного плагіату) тощо.

Цільовою аудиторією таких заходів, в основному є: учні коледжів, студенти, аспіранти, викладачі.

У методичних порадах Української бібліотечної асоціації «Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ» [4] є теми для проведення лекційних і практичних занять. Запропоновані теми розподілені відповідно до всіх років навчання бакалаврського і магістерського рівнів вищої освіти, описана робота бібліотекарів із магістрантами з питань академічної доброчесності, є приклади творчих завдань для контрольних опитувань й рекомендована література.

Враховуючи вище наведені рекомендації й інформаційні ресурси проєкту сприяння академічній доброчесності в Україні (Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project) [9], що започаткований Американськими радами з міжнародної освіти спільно з Міністерством освіти і науки України, діяльність бібліотеки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (далі – бібліотека Університету Ушинського) провидить інформаційно-просвітницькі

заходи, спрямовані на формування культури академічної доброчесності всіх користувачів бібліотеки.

Враховуючи інформаційні потреби академічної спільноти, до організаційних форм і засобів процесу формування академічної доброчесності в середовищі бібліотеки Університету Ушинського було включено:

- візуалізація простору приміщень бібліотеки інформаційними листівками «Академічна доброчесність»;
- ознайомлення студентів, аспірантів і викладачів під час екскурсій, лекційних і семінарських занять з культурою академічної доброчесності, в тому числі із питаннями авторського права, академічної плагіату та його запобігання в наукових текстах;
- розробка й постійне оновлення розділу «Академічна доброчесність» на сайті бібліотеки;
- складання «Інструкції щодо процедури технічної перевірки на наявність текстових запозичень (академічного плагіату) в Університеті Ушинського» та знайомство і трактування цієї інструкції студентам, аспірантам, фахівцям кафедр і викладачам.

У рамках впровадження організаційних форм і засобів процесу формування академічної доброчесності у середовищі бібліотеки насамперед було розміщено інформаційні листівки «Академічна доброчесність» в усіх відділах і читальних залах бібліотеки Університету Ушинського. Також, під час ознайомчих екскурсій для нових користувачів бібліотекарі пояснюють, що таке культура академічної доброчесності і розповідають про роль університетської бібліотеки в системному процесі дотримання принципів академічної доброчесності в Університеті Ушинського. Крім того, на лекції для першокурсників щодо інформаційної грамотності користувачі знайомляться з правилами оформлення покликань у дослідницьких роботах, ознаками надійності джерел освітньої й наукової інформації та з наявними бібліотечно-інформаційними ресурсами.

Організаційна робота із ознайомлення студентів, аспірантів і викладачів з культурою академічної доброчесності, включає тижні академічної доброчесності, дні кафедр, дні аспірантів, лекції, семінари, воркшопи, індивідуальне інформування користувачів.

Занурення користувачів бібліотеки Університету Ушинського в середовище академічної доброчесності відбувається через насичення актуальною інформацією розділу і підрозділів «Академічна доброчесність» на сайті бібліотеки (<https://library.pdpu.edu.ua>).

Інформація для дослідників має такі розподіли:

- про академічну доброчесність (основні поняття);

- нормативні документи законодавчого характеру й внутрішня політика доброчесності Університету Ушинського;
- перевірка на наявність текстових запозичень (академічного плагіату)
- промоція доброчесності.

Бібліотека Університету Ушинського здійснює перевірку академічних текстів на наявність текстових запозичень за допомогою спеціальних комп'ютерних програм та є адміністратором систем StrikePlagiarism та Unichek.

Дослідники мають змогу на сайті бібліотеки в підрозділі «Перевірка на наявність текстових запозичень (академічного плагіату)» отримати інформацію щодо видів академічного плагіату, рекомендацій щодо запобігання академічному плагіату, запобігання окремих проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності, знайомство з процедурою перевірки і особливостями роботи систем з перевірки текстів, а також переглянути відео-інструкції користувача систем StrikePlagiarism та Unichek.

Потреба в постійному навчанні дослідників Університету Ушинського під час групового й індивідуального консультування зумовила виділення спеціальних функціональних обов'язків для бібліотекарів, що включають постійний моніторинг й дослідження питань інтелектуальної власності й академічної доброчесності у вищій школі.

Під час групових та індивідуальних консультацій з питань академічної доброчесності особлива увага зосереджена на інформації щодо інтерпретації показників звіту подібності системи. Оскільки, інтерпретація звіту подібності спрямована на детальне вивчення науковим консультантом (керівником дослідницької роботи) результатів технічної перевірки та виявлення ознак самостійності автора, правильного оформлення цитувань і покликань. Бібліотекарі готують і проводять воркшопи з питань інтерпретації звіту подібності для фахівців кафедр, педагогічних і науково-педагогічних працівників Університету Ушинського.

Отже, можна констатувати, що сьогодні культура академічної доброчесності є складовою професійної компетентності працівників бібліотеки закладів вищої освіти. А підвищення кваліфікації працівників бібліотек має обов'язково включати питання інтелектуальної власності, академічної доброчесності й специфіки роботи комп'ютерних програм з перевірки текстів на наявність текстових запозичень. Також, у бібліотечних колективах мають порушуватись питання щодо організації і проведення навчальних

заходів з усіма працівниками бібліотеки (тренінги, семінари, воркшопи, аналіз конкретних ситуацій).

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах створення ефективної системи забезпечення якості освітньої діяльності в українських вищих університетських бібліотеках відіграє важливу роль у формуванні культури академічної доброчесності студентів і викладачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічна доброчесність та бібліотеки : програма підвищення кваліфікації працівників бібліотек / Українська бібліотечна асоціація. Головний тренінговий центр для бібліотекарів ; розробники: Воскобойнікова-Гузєва О. В., Загуменна В. В., Кулик Є. В., Пашкова В. С., Сербін О. О., Сошинська Я. Є., Шевченко І. О. Київ : УБА, 2018. 40 с.

2. Аналітична записка щодо питання уникнення проблем і помилок у практиках забезпечення академічної доброчесності URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/do-pitannya-uniknennya-problem-i-pomilok-u-praktikah-zabezpechennya-akademichnoyi-dobrochesnosti?fbclid=IwAR3T6IBPlk4JDCjUpTfErkA0NFFsdt4YMZQCACmW4tIDk3NXpnyZbZMAsEM> (дата звернення: 26.04.2021).

3. Глосарій Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/Глосарій.pdf> (дата звернення: 26.04.2021).

4. Навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ : методичні поради / автори-укладачі: Л. В. Савенкова, С. О. Чуканова ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська ; Українська бібліотечна асоціація. – Київ : УБА, 2016. 39 с.

5. Ніколаєв Є., Бахрушин В. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. URL: https://drive.google.com/file/d/1IJtjefmfqO1uNCn4p9cT5g6_58h0Cхq9/view (дата звернення: 26.04.2021).

6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 26.04.2021).

7. Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах (авторефератах, дисертаціях, монографіях, наукових доповідях, статтях тощо) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8681729-18#Text> (дата звернення: 26.04.2021).

8. Розширений глосарій термінів та понять [ст. 42](#) «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#top> (дата звернення: 26.04.2021).

9. Strengthening Academic Integrity in Ukraine Project. Проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні SAIUP URL: <https://saiup.org.ua>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ ТЕМАТИКИ НА ВЕБ-САЙТІ БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТУ ТОРОНТО

Галицька С.
наук. співробітник
Устинова Т.
мол. наук. співробітник
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

У статті розглядається формування колекцій бібліотеки Університету Торонто, які утворюють комплексну джерельну базу для вивчення українознавчих дисциплін. Розглянуто колекції та бази даних, які містять інформаційні ресурси з української культури та історії, у тому числі унікальні документи. З'ясовано, що надання доступу до баз даних різної тематичної спрямованості надає можливість користувачу обмежити пошук певною галуззю і отримати релевантний результат пошуку, а використання спеціальних тематичних колекцій та баз даних значно підвищує ефективність роботи науковців. Доведено, що бібліотека Університету Торонто відіграє важливу роль у збереженні української історико-культурної спадщини та розповсюдженні знань про Україну. Наголошується на актуальності міжбібліотечної співпраці.

К л ю ч о в і с л о в а: українознавство, тематичні колекції, Університет Торонто, бази даних, тематичний пошук.

Необхідність постійної оптимізації інформаційно-бібліотечного обслуговування вимагає вивчення досвіду бібліотек світу із застосування нових методів раціональної організації інформаційних ресурсів національної тематики, представлення їх на веб-сайтах і надання комплексу навігаційних і пошукових засобів для забезпечення доступу до історико-культурної спадщини та наукового надбання певної країни якомога більшої кількості користувачів.

Українську історико-документну спадщину збирають і упорядковують бібліотеки не лише українські, а й різних країн світу. Важливу роль у збереженні української історико-культурної спадщини, розповсюдженні знань про Україну та українство, викладанні українознавчих дисциплін, першою чергою, української мови та літератури,

науковому дослідженні питань етнічної ідентичності українців відіграють університети Канади. Вони сприяють популяризації українознавства у світі: «україністи всього світу мають можливість користуватися архівними матеріалами в Україні та започатковувати спільні проекти» [3, с. 161].

Одним з осередків збереження і вивчення української історії, науки, культури, мови й літератури є Університет Торонто, бібліотечна система якого є найбільшою у Канаді дослідницькою бібліотечною установою. Система об'єднує 44 бібліотеки і підтримує навчання, викладання та наукові дослідження за допомогою створення спеціальних колекцій матеріалів та онлайн-виставок, надання доступу до баз даних різної тематичної спрямованості, наприклад, до порталу для вивчення архівних фондів в Університеті Торонто та його федеральних коледжах, який містить матеріали з історії університету, або до баз даних статей, серед яких «Універсальна база даних Прибалтики, Білорусі, Молдови, України», «Універсальна база даних українських видань» тощо. За словами головного бібліотекаря Ларрі П. Елфорда, колекції Університету не мають собі рівних у Канаді за своїм багатством та різноманітністю. Міжнародна співпраця бібліотеки з партнерами, зокрема, обмін інформаційними ресурсами, уможливорює доступ студентам і викладачам університету до матеріалів, які зберігаються тисячами інших установ [14].

Важливим аспектом діяльності бібліотеки Університету Торонто, зокрема, зі створення електронних бібліотечних колекцій української книги для інформаційного забезпечення освітнього і дослідницького процесів, є оцифрування історико-культурних і наукових бібліотечних інформаційних ресурсів з метою реалізації доступу до створеного інформаційного масиву, забезпечення підтримки певних видів діяльності [5, с. 8].

Бібліотека Університету Торонто підтримує викладання і вивчення таких дисциплін: українська мова, історія, археологія, антропологія, релігія, архітектура і мистецтво України, походження українців і розвиток нації, жіноче питання в українській літературі, еволюція книги, історія Києва, культура сучасної України, українська література тощо. До джерел інформації, які вона пропонує використовувати в освітньому і науково-дослідному процесі, належать, зокрема: «Електронна бібліотека української літератури», «Українська література, журнал перекладів», «Українська література англійською мовою Марти Тарнавської» та інші бази даних.

Електронна бібліотека української літератури (Electronic Library of Ukrainian Literature) Торонтського університету створена для забезпечення вільного і безкоштовного доступу до повних текстів української літератури (у форматах HTML і PDF), популяризації української книги як основи національної культури. З розділу

електронної бібліотеки «Інші електронні збірки» можна перейти до сайтів інших бібліотек.

Розділ «Художня література, романи й оповідання» містить алфавітний перелік класиків української літератури з посиланнями на повні тексти творів.

Українська література, журнал перекладів (*Ukrainian Literature, a Journal of Translations*). У вступі до бази даних професор Максим Тарнавський пояснює мету її створення – надавати читачам можливості отримати задоволення від чудових творів української літератури у перекладі англійською. Також він знайомить з певними творами окремих томів журналу та їх жанрами, складними випадками перекладу, підкреслює необхідність укладання пояснень до текстів тощо. База даних містить повні тексти перекладів англійською творів багатьох українських поетів і прозаїків.

Українські колекції в бібліотеці університету Торонто (спеціальні колекції) (*Ukrainian Collections at the University of Toronto Library (Special collections)*) – це значна частина слов'янської та східноєвропейської колекції бібліотеки, розвиток якої розпочався 1949 р. з моменту створення кафедри слов'янських мов та літератур. Сьогодні колекція нараховує понад 600 000 примірників (книги, мікрофільми тощо), також університет передплачує близько 1800 періодичних видань. Приблизно 7 відсотків колекції – матеріали українською мовою. Серед колекцій, наприклад, колекція Петра Яцика українських продовжуваних видань (1848–1918 рр.), яка знайомить зі збірником описів 175 газет і журналів, що виходили у Західній Україні за часів колишньої Австро-Угорської імперії.

Програма Данила Гузара-Струка в українській літературі (*Danylo Husar Struk Programme in Ukrainian Literature*) створена у липні 1999 р. Канадським інститутом українознавства. Основна мета програми – пропагування української літератури в англійськомовному світі, сприяння науковим дослідженням у галузі українського літературознавства, надання доступу до текстів творів українських письменників. Серед проектів програми: щорічна меморіальна лекція Данила Гузара-Струка, серія письменників програми «Струк», підготовка збірки літературних нарисів Богдана Рубчака та інші.

Енциклопедія України ([*Encyclopedia of Ukraine*](#)). Інтернет-енциклопедія України (IEU) – джерело інформації англійською мовою про Україну, її історію, народ, географію, суспільство, економіку, культуру. Сьогодні створюється Інтернет-база даних, яка охоплює оновлений вміст п'ятитомної Енциклопедії України (Університет Торонто Прес, 1984–1993 рр.) під редакцією В. Кубійовича (1–2 томи) та Д. Гузара-Струка (3–5 томи).

Приблизно сорок п'ять відсотків цієї інформації вже є на сайті. Додатково оприлюднено значну кількість нових статей. Інтернет-енциклопедію України щодня редагують, оновлюють та доповнюють. Її основні розділи: історія, країна, народ, культура, мистецтво, література. Кожний розділ містить значний, детально розроблений та упорядкований перелік рубрик, наприклад, розділ «Мистецтво» має 23 розділи, серед яких: «Мистецтво фрескового живопису в Україні», «Візантійське мистецтво мозаїки в Україні» тощо.

Канадський інститут українознавчої преси (Canadian Institute of Ukrainian Studies Press). CIUS Press є видавничою групою, провідним видавцем наукових книг про Україну та українців Канади. Основні теми публікацій: історія, мова, література України (англійською мовою), спогади (українською мовою) тощо. Інститут також опублікував понад сорок номерів «Журналу українознавства», видає монографії, підручники та інші наукові праці. Наприклад, інститут видав популярний підручник «Сучасна українська мова», який містить 20 уроків.

Отже, Університет Торонто є одним з осередків вивчення українознавчих дисциплін. Його діяльність, освітні програми, наукові проекти та видання «не тільки поширюють знання про Україну, її історію і культуру у світі, але й піднімають україніку на новий науковий рівень в англomовному академічному середовищі» [3, с.167]. Бібліотека Університету Торонто збирає, зберігає і упорядковує спеціальні документальні колекції, які утворюють комплексну джерельну базу українознавства і є надзвичайно важливими засобами отримання знань.

Бібліотека надає доступ до матеріалів, які висвітлюють різні аспекти історії, політики, культури України, походження українського народу і формування нації, етнічної ідентичності, духовного життя, творчості та традицій українців тощо. Доступ до багатих колекцій та інноваційні послуги, які надає бібліотека, створюють умови для наукової роботи та освіти, задовольняють потреби користувачів, які прагнуть здобути знання.

Сторінка «*Україністика в Університеті Торонто*» (*Ukrainian Studies at the University of Toronto*) знайомить зі спеціальними колекціями та базами даних, створеними для використання в освітньому і науково-дослідному процесі. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотеки спрямована на суттєве розширення можливостей отримання необхідної інформації та знань про Україну та її народ. Постійна підтримка, актуалізація, наповнення новими матеріалами джерельної бази українознавства відповідає зацікавленості користувачів у доступі до матеріалів з питань історії, культури України, української літератури та мови тощо, допомагає популяризувати історико-культурну

спадщину України, збільшити роль бібліотеки у дослідницькій діяльності та навчальному процесі Університету Торонто, підвищити рівень використання інформаційних ресурсів з українознавчих дисциплін, локалізованих у власних фондах бібліотеки, а також, завдяки сучасним комунікаційним технологіям, доступних в інформаційних системах інших навчальних закладів і установ.

Безумовно, вивчення процесів формування комплексної джерельної бази українознавства у бібліотеках світу сприяє розробці вітчизняними бібліотеками оптимальної моделі організації бібліотечних цифрових ресурсів і доступу до баз даних різної тематичної спрямованості. Досвід бібліотеки Університету Торонто з раціональної організації онлайн-ресурсів і надання засобів навігації та пошуку інформаційних джерел, безумовно, є корисним для розвитку, удосконалення і модернізації інформаційно-пошукових систем наукових бібліотек України, які здійснюють інформаційне забезпечення усіх галузей, зокрема, навчання і науково-дослідної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Власова Т. Ю., Галицька С. В., Гарагуля С. С., Гриценко Н. О., Дорош М. В., Ісаєва О. В., Кириленко С. Е., Ключнікова О. В., Коновал Л. В., Кудименко Л. Г., Лобузін І. В., Лобузін К. В., Мартинюк О. М., Медвідь Т. С., Орешина Н. В., Пелюховська І. З., Перенесієнко І. П., Самохіна Н. Ф., Сандул О. Г., Чала Н. І. *Семантичні технології у науковій бібліотеці*: монографія / відповід. ред.: К. В. Лобузін; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с.

2. Данило Гузар-Струк. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Данило_Гузар-Струк.

3. Заворотна Н. Розвиток україністики в університеті Торонто та в наукових бібліотеках університету за останнє десятиріччя. *Наукові записки. Історичні науки*. Національний Університет «Острозька академія». Острог, 2008. Вип. 11. С. 160–170.

4. Заячук Ю. Українознавча освіта в канадських університетах: сучасний стан і перспективи. *Наукові записки. Історичні науки. Національний Університет «Острозька академія»*. Острог, 2008. Вип. 11. С. 505–514.

5. Лобузін І. В. Технологія забезпечення життєвого циклу цифрових ресурсів наукової бібліотеки. *Научные и технические библиотеки*. 2015. № 9. С. 3–10. URL: <http://www.gpntb.ru/ntb/ntb/2015/9/>

6. Лобузін І. В., Перенесієнко І. П. Електронні колекції україніки у вебсередовищі: організація та технологія формування ресурсів рукописних та книжкових джерел у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. *Рукописна та книжкова*

спадщина України. 2020. Вип. 25. С. 324–336.

UTL: http://rksu.nbu.gov.ua/doc/rks_2020_25_23

7. Лобузiна К. В., С. В. Галицька. Тематичний пошук в електронних каталогах національних бiблiотек. *Бiбл. вiсник*. 2019. № 1. С. 12–18.

8. М. Тарнавський. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Максим_Тарнавський

9. Перенесiенко I. П. *Органiзацiя тематичного доступу до електронних колекцiй*. Київ, 2018. 21 с.

10. Українці у Канаді. Посольство України в Канаді. URL: <https://canada.mfa.gov.ua/posolstvo/118-ukrajinci-u-kanadi>.

11. Electronic Library of Ukrainian Literature. About the library. URL: <http://sites.utoronto.ca/elul/about-eng.html>.

12. Map and Data Library – University of Toronto. URL:

<https://mdl.library.utoronto.ca/>.

13. Search the Library Catalogue | University of Toronto Libraries. URL:

<http://search.library.utoronto.ca/index>.

14. UTSC Library – Research guides – University of Toronto. URL:

<https://guides.library.utoronto.ca/>

ТЕМА «ЕКОЛОГІЯ» У РУБРИКАТОРІ НБУВ

Гуренко Є. Ю.
молод. наук. співробітник
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

В цій роботі наведені результати тематичного аналізу розділу «Б1 Екологія» Рубрикатора НБУВ. Показано оновлення структури розділу відповідно до змісту сучасної (прикладної) екології.

Ключові слова: екологічна інформація, бібліотечні ресурси, сучасна екологія, прикладна екологія

Вперше питання необхідності міжнародного співробітництва у сфері охорони довкілля було піднято у 1913 році на Першій Природоохоронній міжнародній конференції у м. Берн. Проте реальні екологічні проблеми постали перед людством у другій половині ХХ ст., зокрема після активного застосування в Другій Світовій війні хімічної, біологічної та ядерної зброї. Починаючи з останньої третини ХХ століття, охорона довкілля поступово перетворюється в глобальну проблему сучасності. Провідна роль в міжнародному екологічному співробітництві належить Організації Об'єднаних Націй (ООН), її спеціалізованим установам. У 1972 р. в рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН) розроблена Програма із захисту навколишнього середовища UNEP, яка повинна координувати міжнародне співробітництво в галузі екологічної безпеки.

В Україні екологічна ситуація визнана кризовою, тому проблема охорони довкілля особливо актуальна. Подолання цієї кризи неможливе без загальної поінформованості населення про стан природного середовища, без виховання екологічної культури кожної людини.

У 1998 р. в м. Орхус (Данія) Європейською Економічною Комісією Організації Об'єднаних Націй (ООН) була прийнята конвенція про доступ громадськості до інформації, участь у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, більш відома як Орхуська конвенція. Україна підписала цей документ, який гарантує кожній людині право на доступ до достовірної інформації про стан довкілля.

Одним з основних джерел науково-обґрунтованої екологічної інформації є бібліотеки, які зібрали величезні фонди систематизованих наукових документів, в тому

числі присвячених екологічним проблемам. Найбільшим в країні фондом документів з природничих наук і, можливо, найбільшим досвідом їх систематизації, володіє Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Зараз в НБУВ проводиться науково-дослідна робота з розробки інформаційної технології «Національної електронної бібліотеки України», зокрема її лінгвістичного забезпечення [4], що потребує постійного удосконалення Рубрикатора бібліотеки.

Останнім часом у зв'язку зі збільшеним потоком документів екологічної тематики з'явилися деякі проблеми їх систематизації. Це також пов'язано зі значним розширенням самого поняття екології від біологічної дисципліни до її сучасного трактування як комплексу наук. Екологія постійно розвивається, особливо у прикладному напрямку. Її понятійний, методичний та теоретичний апарат ще не сформувався. Немає загальновизнаної структури екологічних дисциплін. Складність систематизації обумовлена і відсутністю цілісного підходу до теми екології у Рубрикаторі НБУВ.

Безпосередньо питанням екології присвячені рубрики «Б1 Охорона природи. Екологія» та «Б2 Природокористування» розділу «Б Природничі науки». Підрубрики цих рубрик утворюються шляхом приєднання до індексу Б1 типових ділень в/я. При цьому назви підрубрик та їх наповнення не відповідають змісту типових ділень, за допомогою яких утворені ці підрубрики. Існуюча методика побудови рубрики вочевидь не достатня для систематизації документів такої широкої галузі знань, в яку перетворилась сучасна екологія. Поки ще не знайдено точне місце такої відносно нової дисципліни, як урбоекологія. Як наука про взаємозв'язки двох систем – міської (її соціальної, технічної, енергетичної, інформаційної, адміністративної підсистем) і природної, урбоекологія є розділом екології. Проте за смисловим змістом вона виходить за рамки природничих наук.

В структурі сучасної екології виділяють такі основні напрямки: загальна, спеціальна та прикладна екологія [2].

Загальна екологія вивчає закономірності взаємин живих організмів між собою і з оточуючим їх середовищем, організацію і функціонування популяцій, біоценозів, екосистем, біосфери. Це один з фундаментальних розділів біології. Він охоплює факторіальну екологію (аутекологію), екологію надорганізмових біосистем, екологію популяцій (демекологію), екологію угруповань або біоценологію (синекологію), екологію екосистем або біогеоценологію, біосферологію. Всі ці дисципліни дуже детально і повно представлені в рубриці «Е0*80 Загальна екологія» розділу «Е Біологічні науки» Рубрикатора НБУВ. Сюди ж увійшла хімічна екологія – наука про хімічних взаємодіях між живою і неживою природою. Аналіз тематичного наповнення розділу «Е0*80

Загальна екологія» показав, що лише рубрику «Антропогенний вплив на біосферу» потрібно винести за рамки біології та віднести до розділу «Б1 Екологія», що цілком відповідає міжнародній системі УДК.

Предметом вивчення спеціальної екології є екологія тварин, екологія рослин, екологія мікроорганізмів тощо, тобто вона займається вивченням екології конкретних систематичних (таксономічних) груп організмів. Розділам спеціальної екології відповідають рубрики «Е60*80», «Е50*80» та «Е40*80» біологічного розділу Рубрикатора НБУВ і аналогічні їм рубрики таблиць УДК. Тобто, проблем з систематизацією документів тут не виникає.

Прикладна екологія – цілий комплекс дисциплін, пов'язаний з різними галузями людської діяльності та взаємовідносин між суспільством та природою. Вона формує екологічні критерії економіки, досліджує механізми антропогенних впливів на природу та оточуюче людину середовище, стежить за якістю цього середовища, обґрунтовує нормативи раціонального використання природних ресурсів, здійснює екологічну регламентацію господарської діяльності, контролює екологічну відповідність планів та проектів, розробляє технічні засоби охорони довкілля та відновлення порушених людиною природних систем [1].

Прикладна екологія охоплює такі основні аспекти: охорону навколишнього середовища, забезпечення техногенної безпеки біосфери, раціональне використання та відновлення природних ресурсів (раціональне природокористування) [3]. Охорона навколишнього середовища – це сукупність державних, адміністративних, правових, економічних, соціальних заходів, спрямованих на обмеження негативного впливу людської діяльності на довкілля.

Отже, кажучи про сучасну екологію в цілому, ми маємо на увазі саме прикладну екологію, як науку, її цілі і задачі повинні стати теоретичною базою загального розділу «Б1 Екологія» у межах «Б Природничі науки в цілому». Було виділено нові рубрики:

Б11 Охорона та захист природи в цілому

У цій рубриці збираються документи щодо взаємодії, взаємозалежності навколишнього середовища та суспільства в цілому, поінформованість населення про стан навколишнього середовища.

Б111 Організація та управління природоохоронної роботи. Економічні основи природоохоронної діяльності у світі, в Україні

Ця рубрика тематично зв'язана з економічними розділами, що мають відношення до екології за допомогою посилань «Див. також».

Б112 Законодавчі, адміністративні, соціальні природоохоронні заходи у світі, в Україні

Ця рубрика тематично зв'язана з юридичними розділами, що мають відношення до екології. Тут збираються документи щодо міжнародного екологічного співробітництва з питань проблем навколишнього середовища. Зокрема, відкрито підрубрику «Б112 л0 Програми, плани конференцій з природоохоронних заходів щодо навколишнього середовища», до якої увійшли документи таких значних для світу подій, як:

- *Стокгольмська Міжнародна конференція ООН 1972 року, яка стала поворотним пунктом в екологічній політиці держав;*
- *Гельсінська Нарада з безпеки і співробітництва в Європі (НБСЄ) 1975 року;*
- *Стокгольмська конференція 1992 року в Ріо-де-Жанейро, найбільша конференція ООН з довкілля і розвитку, названа Самітом Землі;*
- *Всесвітній саміт «Ріо+10» в Йоганнесбурзі, який схвалив глобальний план дій по боротьбі з бідністю та охороні навколишнього середовища.*

Б113 Контроль якості навколишнього середовища. Контроль забруднення

Ця рубрика тематично зв'язана з розділами біології, що мають відношення до моніторингу навколишнього середовища.

Б114 Заповідна справа в цілому

Ця рубрика тематично зв'язана з розділами біології, що мають відношення до охорони заповідних територій, рідкісних видів рослин і тварин, а також Червоні книги різних країн.

Б12 Раціональне використання та відновлення природних ресурсів. Раціональне природокористування

Ця рубрика тематично зв'язана з розділами біології та економіки, що мають відношення до раціонального використання природних ресурсів.

Б121 Контроль за вживанням, нормуванням ресурсів

Ця рубрика тематично зв'язана з розділами економіки, що мають відношення до економії сировини та матеріалів.

Б122 Заходи щодо відновлення, рятування ресурсів, безвідходні та маловідходні технології

Ця рубрика тематично зв'язана з розділами хімічних технологій, будівництва, що мають відношення до очищення та знешкодження відходів.

Б13 Техноекологія. Антропогенний вплив на біосферу. Екологічна безпека в цілому
В цю рубрику винесено розділ біології «Антропогенний вплив на біосферу». Підрубрики «Б131», «Б132» та «Б133» тематично зв'язані з відповідними розділами біології та хімії.

Б131 Екологічна хімія

Б132 Фізична екологія. Радіоекологія

Б133 Генетичне забруднення

Б134 Руйнування озонового шару. Глобальне потепління. «Парниковий» ефект
Ця рубрика тематично зв'язана з розділом «Д Науки про землю».

Робота щодо удосконалення розділу «Б1 Екологія» Рубрикатора НБУВ продовжується. Кількість нових рубрик буде зростати відповідно до розвитку прикладної екології.

Список використаної літератури

2. Акимова, Т. А. *Экология. Человек–Экономика–Биота–Среда: учебник* / В. В. Хаскин, Т. А. Акимова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 496 с.
3. Волошина Н. О. *Загальна екологія та неоекологія: Навчальний посібник* / Н. О. Волошина. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 335 с.
4. Запольський А. К. *Основи екології: підручник для студ. техніко-технолог. спец. вищих навч. закладів* / А. К. Запольський, А. І. Салюк; ред. К. М. Ситник. – 2. Вид., доп. і перероб. – К.: Вища школа, 2004. – 384 с.
5. Лобузін К. В. *Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах* / НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - К., 2010. – 132 с.

**ВНЕСОК ПЕТРА СТЕБНИЦЬКОГО У КНИГОВИДАВНИЧУ ТА
БІБЛІОТЕЧНУ СПРАВУ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Демуз І. О.

*доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу науково-методичної роботи та
реферування Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України
м. Київ, Україна*

Діяльність відомого публіциста, видавця, суспільно-політичного діяча Петра Януаровича Стебницького (1862-1923 рр.) у напрямі книговидавництва і бібліотечної справи України кінця ХІХ – початку ХХ ст. на сьогодні залишається маловідомою широкій громадськості.

Окремі розрізнені факти участі діяча у книговидавничих процесах містяться у мемуарах його сучасників – О. Лотоцького, Д. Дорошенка, Є. Чикаленка та ін. У публікаціях сучасних вітчизняних дослідників А. Болабольченка, Л. Дубровіної, О. Степченко, Н. Зубкової, І. Солоіденко постать Петра Януаровича представлена як захисника українських національних пріоритетів і прагнень інтелігенції кінця ХІХ – початку ХХ ст. до національного самовизначення з допомогою друкованої книги. Знанням дослідником біографії діяча, а також популяризатором його наукової спадщини наразі є І. Старовойтенко. П. Стебницький як журналіст представлений у дисертації А. Борця. Бібліотекознавча складова його діяльності частково ставала об'єктом досліджень Н. Каліберди, О. Степченко. Авторка тез також має значні напрацювання за цією темою.

Отож, складність друку та поширення науково-популярної літератури в кінці ХІХ ст. були пов'язані з суровими цензурними заборонами: не дозволявся друк на «малорусском наречии» оригінальних творів і перекладів, книжок для дітей, періодичних видань; вільно публікувалися лише історичні документи й пам'ятки, твори красного письменства (художня література). Ввезення до Росії українських книг, виданих за кордоном, також було неприпустимою справою, адже параграф І закону 1876 р. забороняв надходження в імперію будь-яких книг і брошур українською мовою без дозволу головного управління у справах друку.

Створене у 1898 р. у Санкт-Петербурзі «Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг» стало на теренах Російської імперії одним з небагатьох, якому вдалося втриматися у бурхливому вирі суспільного життя початку ХХ ст., окрім того суттєво розгорнути свою діяльність і зробити вагомий внесок у національне книгодрукування (брошури на сільськогосподарські, економічні, громадсько-політичні, історичні теми,

белетристика тощо) та в розповсюдження друкованої продукції серед населення. Члени Ради товариства з перших днів свого існування вирішили видавати друковану продукцію лише українською мовою. Вагому роль у роботі товариства з моменту його створення відігравав П. Стебницький, який спочатку виконував обов'язки скарбника і секретаря правління (1898-1908), а потім (1908-1914) – голови Благодійного товариства. Громадський діяч піклувався про позитивні результати видавничої справи та розповсюдження друкованої продукції, оскільки останнє завдання вимагало особливої уваги, належної організації продажу, реклами тощо.

Загалом за 10 років роботи Благодійного товариства (1898-1908 рр.) ним видано 56 популярних брошур різного змісту: белетристика – 6 брошур; життєписи видатних людей – 12; хліборобство – 9; медицина, гігієна та ветеринарія – 6; природознавство – 5; історія – 8; географія – 2; економіка – 2; право – 4; шкільні підручники – 2. Нам вдалося відтворити повний перелік брошур, видрукованих Благодійним товариством протягом усього періоду його функціонування (до 1918 р.) – це більше 80 назв книг і календарів (перелік представлено в авторських статтях).

Саме науково-популярна книга, побутуючи у суспільстві та виконуючи свою просвітницьку функцію, була одночасно і комунікативним засобом, через який поширювалися теоретично-прикладні знання, винаходи, організаційний досвід у напрямку науки і техніки. Такі видання допомагали масовому читачеві (перш за все селянину) осмислити свій повсякденний побут, встановити його зв'язок з виробничою діяльністю, удосконалити процеси своєї праці, дати основні гігієнічні навички, а заодно виробити цілісний світогляд на культуру народу. Представники Благодійного товариства задля сприяння підняттю освітнього рівня сільського населення клопотали перед Міністерством народної освіти про допущення науково-популярних видань українською мовою у шкільні та народні бібліотеки, читальні на підставах, однакових із книгами російською літературною мовою.

Члени товариства також створювали благодійні фонди, виступали з ініціативами щодо відкриття шкіл на національних засадах, відміни обтяжливого для українського слова цензурного закону 1876 р., опікувалися бібліотекою І. Череватенка та Б. Грінченка.

Окрім видання науково-популярної літератури для масового читача П. Стебницький безпосередньо причетний до такого масштабного книговидавничого проекту як поява в Російській імперії першого видання «Кобзаря» – найповнішого на той час текстологічного дослідження поезій Т. Шевченка. Зокрема, повне видання «Кобзаря» було здійснене типографією Шмідта за сприяння двох організацій: «Товариства ім. Т. Г. Шевченка для

допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що вчаться у вищих навчальних закладах Санкт-Петербургу» та «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг». П. Стебницький, поряд з О. Афанасєвим, Ф. Вовком, М. Дубягою, Я. Забілою, О. Лотоцьким і О. Русовим входив до складу спеціально сформованої видавничої комісії. Проте усі фінансові обрахунки з видання «Кобзаря», організація співпраці з видавництвами, типографіями, розсилка примірників, розміщення оголошень у газетах про друк книги, виплата редакторських гонорарів, влаштування перемовин з власниками автографів Т. Шевченка, листування з головним редактором В. Доманицьким і виконання усіх настанов останнього з приводу компонування «Кобзаря», представлення інтересів видавців у суді після конфіскації й накладання арешту на видання лягли на плечі саме П. Стебницького.

Таким чином, П. Стебницький, будучи співредактором першого (1906 р.), другого (1907 р.) і третього (1910 р.) видань «Кобзаря» Т. Шевченка за редакцією В. Доманицького, відіграв найвагомішу роль у підготовці та друці книги. Сам проєкт видання першого в Російській імперії повного «Кобзаря» Т. Шевченка протягом 1906-1911 рр. вважаємо грандіозним творчим задумом національно налаштованої української інтелігенції, пов'язаним перш за все з проблемою культурної ідентичності власної нації, національної приналежності, запорукою її етнічного самозбереження.

Внесок П. Стебницького в розвиток бібліотечної справи є не менш вагомим. Небагато хто знає, що саме він належить до когорти діячів, за сприяння яких було створено Всенародну бібліотеку України (сьогодні це – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського) та організовано її діяльність як національної у складний для українського народу період. П. Стебницький приймав участь у роботі Тимчасового комітету по заснуванню Національної бібліотеки Української Держави, а з 1919 р. – по організації Всенародної (Національної) бібліотеки. З 1921 р. він – завідувач відділом Україніки (трохи більше року), проте «за рік фактично створив організаційну концепцію фонду та функцій підрозділу»: ним підготовлено доповідні записки про доцільність виокремлення фонду, спеціальну програму, яка визначила основні принципи існування відділу, його взаємозв'язки з іншими підрозділами, тимчасовий і перспективний порядок праці. Дослідники відзначають, що П. Стебницький підходив до визначення поняття «україніка» ширше, ніж тогочасна бібліографічна наука, що він відмовився від суто бібліографічного трактування терміну та запропонував провести частковий топографічний розподіл книг між відділами [8, с. 122, 125]. Згідно нововведень П. Стебницького, відділ Україніки планувався своєрідною науковою лабораторією українознавства, завданням

якої мала стати аналітична й бібліографічна робота в цьому напрямку. Аналіз ідеї створення фонду Україніка свідчить не лише про надзвичайно високий рівень теоретичних засад концепції, розроблених громадським діячем, а й про розуміння ним практичних шляхів реалізації цієї ідеї у складних умовах перших років існування бібліотечної установи [8, с. 127].

Отже, внесок П. Стебницького як у книговидавничу, так і бібліотечну справу України кінця XIX – початку XX ст. є надзвичайно вагомим.

Література

1. Демуз І. «Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг» (1898-1918 рр.): громадсько-політичні, економічні й історичні брошури, художня і навчальна література. *Часопис української історії*. Київ, 2017. Вип. 35. С. 64-72.
2. Демуз І. Книговидавнича діяльність П.Я. Стебницького (кінець XIX – початок XX ст.). *Інтелігенція і влада*. Громадсько-політичний науковий збірник. № 33. Одеса: Екологія, 2015. С. 171-192.
3. Демуз І. Книжкова продукція і тематичний репертуар «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2016. Вип. 16. С. 40-50.
4. Демуз І. На чолі Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг // *В кн.*: Миронець Н., Піскун В., Старовойтенко І. Петро Стебницький в українському національному житті (до 150-річчя від дня народження): монографія. Київ, 2013. С. 65-74.
5. Демуз І. Продукція «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг» з сільськогосподарської, медичної та природничої тематики (1899-1918 рр.). *Переяславський літопис*: зб. наук. статей / [ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.]. Переяслав-Хмельницький: ФОП О.М. Лукашевич, 2016. Вип. 10. С. 9-30.
6. Демуз І. Співпраця П.Я. Стебницького з родиною Грінченків у книговидавничій галузі (початок XX ст.). *Наукові записки з української історії*: Зб. наук. статей. Вип. 35. Переяслав-Хмельницький, 2014. С. 39-53.
7. Демуз І. Шевченкіана П. Стебницького: видання повного «Кобзаря». *Схід: аналітично-інформаційний журнал*. № 6 (158) листопад-грудень 2018 р. Серія «Історичні науки». С. 10-14.

8. Степченко О. П. Особові архівні фонди видатних українських вчених як джерело з історії організації спеціалізованих фондів Всенародної Національної бібліотеки України (1918-1934): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08. Київ, 1997. 204 с.

ЦИФРОВА БІБЛІОТЕКА У ВИМІРІ МІЖНАРОДНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Земляна О. В.
аспірантка, провідний перекладач
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна

Проаналізовано роль цифрових бібліотек в інформаційному суспільстві, їх роль у подоланні цифрової нерівності, та в умовах карантинних заходів під час пандемії Covid-19.

Ключові слова: цифрова бібліотека, IFLA (Міжнародна Федерація Бібліотечних Асоціацій), CENL (Конференція директорів національних бібліотек), доступ до знань, цифрова нерівність.

На всіх етапах свого існування бібліотека грала ключову просвітницьку роль у суспільстві. Проте за останні 20 років роль бібліотек та їхній спосіб обслуговування читачів кардинально змінилися. Змінилися і підходи до бібліотечного обслуговування читачів.

Роль цифрових бібліотек невпинно росте, і провідні міжнародні бібліотечні об'єднання IFLA (Міжнародна Федерація Бібліотечних Асоціацій) & CENL (Конференція директорів національних бібліотек) визначають цифрову бібліотеку одним із найважливіших напрямів роботи бібліотек.

Цифрова (або електронна) бібліотека — це інтегрована інформаційна система, яка дозволяє створювати, надійно зберігати та ефективно використовувати в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування різноманітні електронні інформаційні ресурси, які локалізовані в самій системі та доступні через мережу Інтернет.

Бібліотеки є ключовими установами у подоланні цифрової нерівності та впровадження медіа-грамотності, адже цифрова нерівність є серйозною проблемою в світі, і в Україні зокрема. Так, в Україні відсоток населення, що не має доступу до швидкісного інтернету складає 60% [1].

Значна частина бібліотек не має підключення до мережі Інтернет і, відповідно, не в змозі виконувати свої освітні функції на повну. Забезпечення таких бібліотек необхідним

устаткуванням – це один з найважливіших кроків в напрямку подолання цифрової нерівності в Україні.

IFLA & CENL обидві надають великого значення ролі онлайн каталогів та онлайн репозиторіїв.

Важливим досягненням роботи CENL є Europeana – онлайн бібліотека метаданих, що вміщає в собі не тільки книги, а й великий пласт культурного надбання (картини, фільми, музейні предмети та архівні записи, оцифровані по всій Європі), і до її роботи долучилось понад 2000 установ по всій Європі. Як зазначається на сайті Europeana, її місією є ознайомлення з культурною спадщиною та історією по всій Європі [2].

IFLA повсякчас наголошує на важливості подолання цифрової нерівності, адже це – ключовий фактор досягнення Millennium Development Goals of the United Nations (Цілей розвитку Об'єднаних Націй) [3].

Цифрова бібліотека сьогодні є невід'ємною частиною бібліотечного обслуговування, застосовування нових технологій та надання доступу до онлайн колекцій. Створення та управління онлайн колекціями – значна частина роботи сьогоdnішнього бібліотекаря, що потребує спеціальних знань і навиків роботи з комп'ютерною технікою, задля забезпечення найкращого доступу, доступного для кожного потенційного користувача.

IFLA визначає місією цифрової бібліотеки прямий доступ до інформаційних ресурсів, оцифрованих, та ні, у чіткій структурованій манері. Задля виконання цієї мети визначені так кроки:

- Підтримка оцифрування, доступ та збереження культурного і наукового надбання;
- Доступ всіх користувачів до інформаційних ресурсів, що зберігаються у бібліотеці, дотримуючись інтелектуальних авторських прав;
- Створення цифрової бібліотеки задля пропагування стандартів відкритості і відкритого доступу;
- Підтримка ключової ролі бібліотек та інформаційних послуг у розробці загальних стандартів та найкращих робочих стратегій;
- Інформування про нагальну необхідність створення постійного доступу до цифрових матеріалів;
- Посилання цифрових бібліотек до дослідницьких мереж;
- Використання зближення комунікаційних медіа та інституційної ролі у розповсюдженні цифрових матеріалів [4].

IFLA підтримує і заохочує розробку національних та міжнародних стандартів з оцифрування. Оцифровані продукти мають бути збереженими, але слід наголосити і на важливості збереження виключно цифрових інформаційних джерел. IFLA радить опрацювати стратегію збереження таких матеріалів також.

CENL визначає подолання цифрової нерівності одним із пріоритетних. У своїй стратегічній програмі визначає: Збільшення участі представників бібліотечних асоціацій та публічних бібліотек у пропагуванні роботи на національному та регіональному рівнях задля забезпечення доступу до інформації з допомогою бібліотечних сервісів та програм [5]. Без якісних онлай сервісів цього досягнути неможливо, і організація всіляко сприяє бібліотекам-партнерам у розробці національних стратегій з цифрового розвитку бібліотек.

Не слід забувати, що в період пандемії Covid-19, онлайн сервіси стали ключовими. Так, відвідуваність сайту та користування сервісами НБУВ зросли вдвічі. Такі ж тенденції спостерігаються по всьому світі. Бібліотеки довели свою важливість і незамінність у науковій та освітній сферах, надаючи доступ до необхідної інформації.

Пандемія та карантинні обмеження змусили переосмислити бібліотечну сферу та її пріоритети роботи, покращувати цифрові сервіси та доступ до інформації, як і змінила ставлення сучасних користувачів до джерел інформації.

Список використаної літератури

1. 10 Mobile Usage Statistics You Should Know in 2021 – Oberlo, 22 квітня 2020.
<https://www.oberlo.com/blog/mobile-usage-statistics>
2. Europeana. <https://www.europeana.eu/en>
3. Millennium Development Goals. <https://www.un.org/millenniumgoals/>
4. IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries.
<https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>
5. IFLA: Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda.
<https://www.cenl.org/ifla-libraries-development-and-the-united-nations-2030-agenda/>

ПІДТРИМКА ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТАРІЮ ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗВ'ЯЗКУ

Іскова М.А.

*бібліотекар I категорії
Державний університет
інтелектуальних технологій і зв'язку
м. Одеса, Україна*

У доповіді проаналізовано електронний архів як вагому частину бібліотеки, що сприяє акумулюванню та систематизації наукової інформації, забезпечує відкритий доступ до публікацій та відіграє важливу роль для викладачів і здобувачів вищої освіти. Розкрито структуру, призначення та специфіку статистики репозитарію ДУІТЗ.

***Ключові слова:** інституційний репозитарій, електронний архів, відкритий доступ, вищий навчальний заклад.*

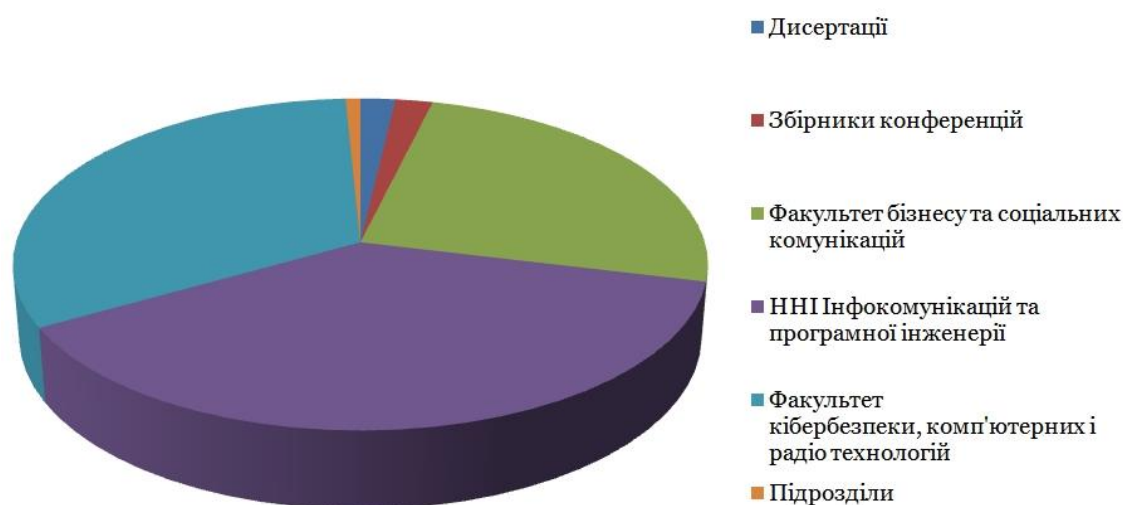
На сучасному етапі розвитку цифрових технологій не є випадковою тенденція діджиталізації освіти та зростання звернень до електронних джерел, зокрема внаслідок пандемії. Саме тому тема розвитку та підтримки інституційних репозитаріїв набуває все більшої актуальності. Слушною є думка С. Н. Грипич: "Саме бібліотеки активно впроваджують нові інформаційно-комунікативні технології (ІКТ), виконуючи почесну місію ініціаторів та організаторів інституційних репозитаріїв, пропагуючи переваги відкритого доступу до наукової інформації та знань" [1, с. 112].

Репозитарій Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку – це електронний архів, що зберігає, систематизує та забезпечує відкритий доступ до файлів за допомогою архівування, є частиною загальної електронної колекції бібліотеки університету та складовою інформаційної системи ДУІТЗ.

Електронний архів створено на базі програмного забезпечення DSpace, що містить усі необхідні інструменти для завантаження, редагування, опису та розповсюдження цифрових матеріалів. Слід зазначити, що значною перевагою інституційного репозитарію є підтримка всіх файлових форматів, в яких створені ресурси, зокрема pdf, ppt, xls, jpg, gif, mp3, avi.

Твори, що зберігаються у репозитарії, містять прізвища авторів, заголовки, ключові слова для пошуку, а також анотацію. Зміст основних фондів формують дисертації на

здобуття наукових ступенів, матеріали науково-практичних конференцій, публікації вчених науково-навчального інституту, факультетів та підрозділів ДУІТЗ. Колекції фондів структуровано відповідно до запитів користувачів.

Вагому частку фонду репозитарію становлять публікації науковців та студентів Науково-навчального інституту інформаційних та програмної інженерії (37%), а також факультетів бізнесу та соціальних комунікацій (24%) і кібербезпеки, комп'ютерних і радіо технологій (30%). Не менш важливим є зберігання в електронному вигляді повнотекстових файлів дисертацій та збірників конференцій університету. Колекція "Підрозділи" призначена для ознайомлення з бібліографічними показниками, скороченими біографіями, основними напрямками наукової діяльності та здобутками вчених і викладачів ДУІТЗ, що формують наукову спадщину вищого навчального закладу.

Зважаючи на вказану багатоаспектність фонду, призначенням електронного архіву є:

1. Систематизація в електронному вигляді та подальше зберігання наукових робіт та інших видів інтелектуальної діяльності університету;
2. Відкритий доступ до наукових публікацій, що сприяє ознайомленню студентів із актуальними науковими здобутками в галузі новітніх технологій та зв'язку;
3. Розвиток дослідницької діяльності;
4. Збереження та поширення наукової та навчальної інформації.

Як стверджують І. Передерій та В. Вощенко, "Не менш важливу роль інституційний репозитарій відіграє й у роботі наукового підрозділу (наприклад, кафедри чи наукової лабораторії університету), адже сприяє поширенню інформації про нього

серед академічної спільноти, впливає на рівень цитованості публікацій його співробітників, забезпечує тривале збереження матеріалів" [2, с. 37].

Безпосередні переваги репозитарію – інформування студентів відносно актуальних досліджень та популяризація науки шляхом надання безкоштовного відкритого доступу, а також виступи на засіданнях кафедр, розсилка електронною поштою, групові навчання, індивідуальні консультації, новини на сайті університету та соціальних мережах, виступи на наукових заходах тощо.

Зокрема студенти та викладачі ДУІТЗ мають доступ до архіву також і за допомогою QR коду.

Розуміння вищезазначених переваг електронного архіву спонукає науковців до створення інтегрованого інформаційного простору, зокрема порталу "Наука України: доступ до знань" Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, до якого включено репозитарій Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку.

Нормативну базу репозитарію складають договір приєднання про передачу невиключних прав на використання твору, наказ про створення репозитарію та положення, що регламентують основні засади організації та управління електронним архівом. Під час додавання матеріалів адміністратор звертається до сервісу Sherpa Romeo для перевірки політики доступу в академічних журналах. Останнім кроком для внесення файлів до репозитарію є надання ліцензії DSpace.

Індексація матеріалів електронного архіву в Google Scholar (пошуковій системі, зорієнтованій на повнотекстові варіанти публікацій усіх форматів) є однією з можливостей підвищення індексу цитувань науковців вищого навчального закладу шляхом залучення нових робіт до відкритого доступу. Кількість звернень до репозитарію також збільшується внаслідок перегляду оригіналу публікації за допомогою наявного посилання на архів. Усі наявні зміни (з тенденцією до зростання статистичних показників)

є підтвердженням взаємовпливу системи Google Scholar та інституційного електронного архіву.

Для перевірки статистики репозитарію адміністратор користується сервісом Google Analytics, що дозволяє переглянути загальну кількість користувачів, відвідувань веб-сторінок архіву та прослідкувати коло інтересів читачів відповідно до останніх переглядів публікацій (або на зазначеному проміжку часу).

Страна	Пользователи	Пользователи, %
1. Ukraine	1 620	 74,07 %
2. United States	207	 9,47 %
3. Russia	157	 7,18 %
4. Belarus	20	 0,91 %
5. China	18	 0,82 %
6. Germany	15	 0,69 %
7. Kazakhstan	11	 0,50 %
8. Azerbaijan	7	 0,32 %
9. India	7	 0,32 %
10. Austria	6	 0,27 %

Значну частину користувачів, зацікавлених у перегляді публікацій репозитарію (за період 31.12.19-31.12.20) становлять українці (74,07%), однак до ознайомлення та завантаження файлів залучаються і представники інших країн.

Таким чином, зважаючи на основні переваги електронного архіву, ми вбачаємо в його подальшій підтримці вагомий внесок для розвитку не лише фонду та бібліотеки, як структурного підрозділу вищого навчального закладу, але й поінформованості студентської молоді та наукового розвитку Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку.

Список використаної літератури

1. Грипич С. Н. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід: навч. посіб. / С. Н. Грипич, Л. М. Буравкова; за заг. ред. С. Н. Грипич. – 2-ге вид., допов. – Київ: Видавничий дім "Кондор", 2018. – 344 с.

2. Передерій І. *Інституційний репозитарій як конструктивна модель організації відкритого доступу до інформації* / І. Передерій, В. Вощенко // *Вісник Книжкової палати*. – 2016. – № 12. – С. 34-37.

АГРАРНА БІОГРАФІСТИКА В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГАЛУЗЕВОЇ ІСТОРІЇ

Коваленко С. Д.

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач сектору наукової бібліографії
та біографістики ННСГБ НААН
м. Київ, Україна*

На сучасний рівень розвитку досліджень в аграрній науці та її історії суттєво і системно впливає діяльність фахівців Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України (ННСГБ НААН). Упродовж останніх кількох десятиріч бібліотека невинно працює, згідно з Постановою Президії Національної академії аграрних наук України від 26 квітня 2001 р. «Про виконання Указу Президента про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України», за двома визначеними пріоритетними напрямками: перший – формування на базі бібліотеки спочатку електронного зведеного каталогу сільськогосподарських бібліотек України, а згодом національної сільськогосподарської віртуальної (цифрової) бібліотеки для забезпечення науковців, практиків і всіх причетних до сільського господарства, вичерпною інформацією, поданою як у потрібній формі, так і в будь-який час. Тому з кінця 2000 р. всі нові надходження каталогізуються за допомогою IRBIS. Другий – функціонування Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки (до 2013 р. – Центр історії аграрної науки) задля виконання ряду комплексних досліджень з історії аграрної науки та сільськогосподарської дослідної справи. В бібліотеці, як галузевому науково-інформаційному центрі, діє аспірантура (2001 р.) та докторантура (2005 р.), є ліцензія на впровадження освітньої діяльності на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти (галузь знань 03 – Гуманітарні науки, спеціальність 032 – Історія та археологія) (2016 р.). У межах діяльності Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки ННСГБ НААН фахівці сектору наукової бібліографії та біографістики активно і всебічно розвивають галузеву наукову бібліографію та біографістику.

Питання розвитку аграрної біографістики (біографіки) піднімали у своїх наукових працях В. А. Вергунов [1, 2, 3], І. О. Демуз [4, 5], Т. Ф. Дерлеменко [6, 7, 8], Л. М. Татарчук [9], Н. Б. Щebetюк [10], автор цієї публікації [11] та ін. Відмічається високий рівень підготовки біографічних нарисів та біобібліографій відомих вчених-аграріїв у ННСГБ НААН науковцями Інституту біографічних досліджень НБУ імені В. І. Вернадського у колективній монографії (2016) [12].

За визначенням О.В. Яся «Біографістика – наукова дисципліна, яка вивчає теорію, методологію, методику, історіографію, практику та термінологічний апарат історико-біографічних досліджень, джерелознавчі проблеми біографій та різноманітні види біографічної продукції. Цей термін введено замість терміну «біографіка», який вживається у більш широкому значенні для визначення літературного біографічного жанру (художня та науково-популярна біографії). Існує донаукова та наукова біографістика. Донаукова – походить з доби античності і визначається як звід правил або настанов. Першочергово вона розвивалася під впливом агіографії (жанру літератури, де описувалося життя святих), а згодом – канонічних життєписів монархів та можновладців. Наукова – з’явилася з кінця XVIII–початку XIX ст. На її становлення як наукової чи (власне просто бібліографії) вплинула низка чинників: розвиток гуманітарних наук, зростання обсягів друкованої продукції, збільшення довідково-інформаційних потреб, розвиток словниково-енциклопедичної справи тощо [13]. А на думку фундатора сучасних методологічних засад української біографістики В. С. Чижика термін «біографістика» з’явився ще у 70-х рр. XX ст. завдяки саме історикам. Він виник на протигагу терміну «біографіка» як методичному інструментарію літературної біографічної творчості і синонім біографічного жанру в літературі [14]. Біографістика вивчає історію, теорію та практику історико-біографічних досліджень [15]. Тож загальне тлумачення поняття «біографістика», вірогідно, поширюється й на розуміння аграрної біографістики, що вивчається в межах цієї галузі науки.

Таким чином, говорячи про аграрну біографістику, яка вивчає різні види біографічної продукції в аграрній науці, не акцентуючи уваги на дослідженні літературного біографічного жанру, яким опікується біографіка, ННСГБ НААН через діяльність спеціалістів сектору наукової бібліографії та біографістики, активно, ефективно і плідно опікується її питаннями, в т. ч. готує галузеву наукову продукцію у вигляді бібліографічних і біобібліографічних покажчиків, монографій, брошур, збірників документів і матеріалів тощо.

Сучасні історико-наукові дослідження фахівців ННСГБ НААН відбуваються в межах наукових фундаментальних і прикладних тематик під керівництвом НААН. Дослідження фактично не обходяться без вивчення біографій вчених, які стали одним із основних наукових жанрів. Історик науки розглядає життя вченого вже як історичну подію, певною мірою причетну до розвитку знань. Історико-науковий підхід до вивчення життя особи має особливість у тому, що зосереджується переважно на певних наукових ідеях в контексті життєвих подій, ідей, які втілені у біографіях. У таких біографіях

простежується розвиток науки як процес накопичення певних знань, в якому безпосередньо вчений являє собою не стільки особистість, скільки персоніфікує логіку розвитку науки через діяльність якого реалізуються об'єктивні закономірності [16].

У другій половині ХХ ст. з'явилися біобібліографічні покажчики, укладені фахівцями ННСГБ НААН: «Георгій Николаевич Высоцкий. 1865–1940 гг.» (1965), «Учёные Харьковщины – сельскому и лесному хозяйству» (1968), «Илья Иванович Иванов (1870–1932)» (1970), «Олексій Олексійович Созінов: біобібліогр. покажч. за 1954–1995 рр.» (1995), «Буркат Валерій Петрович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1963–1996 рр.» (1996) та інші. Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. було засновано кілька перших серій: «Діячі сільськогосподарської науки України», «Українські вчені-аграрії ХХ століття» (1997–2004), «Академіки Національної академії аграрних наук України» (1998 – дотепер), «Біобібліографія вчених-аграріїв України (1998 – дотепер) [17].

Сьогодні у контексті фундаментальної наукової теми «Формування системи національної сільськогосподарської бібліографії та біографістики з історії аграрної науки на основі використання інноваційних підходів» фахівці сектору наукової бібліографії та біографістики продовжують працювати над вивченням біографій вчених-аграріїв. Інформація біографічного характеру представлена спеціально підготовленими, систематизованими і формалізованими за певними вимогами даними, необхідними для швидкого і зручного довідкового використання, які за сучасним визначенням є інформаційними ресурсами.

Результати досліджень співробітників сектору, бібліотеки, установ системи НААН та вищих навчальних закладів I–IV рівнів аграрного спрямування відображають комплексні напрацювання, які представлені у 13 серіях: «Академіки Національної академії аграрних наук України» (з 1998 р.); «Біобібліографія вчених-аграріїв України» (з 1998 р.); «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» (з 2001 р.); «Наукові історико-бібліографічні читання» (з 2001 р.); «Члени-кореспонденти Національної академії аграрних наук України» (з 2005 р.); «Академіки та члени-кореспонденти НАН України для сільського господарства» (з 2007 р.); «Іноземні члени Національної академії аграрних наук України» (2009 р.); «Почесні члени Національної академії аграрних наук України» (2008 р.); «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України» (2013 р.); «Відомі вчені-природознавці та освітяни України» (2004 р.); «Землепорядна наука» (2005 р.); «Іноземна сільськогосподарська книга у фондах ННСГБ НААН та науково-дослідних установ і вищих навчальних закладів аграрного профілю» (2009 р.); «Біобібліографія діячів науки, освіти, культури України»

(2014 р.). Так, бібліографічні та біобібліографічні покажчики, присвячені відомим вченим та знаним особистостям аграрної галузі укладаються упродовж тривалого часу з використанням досвіду бібліотеки згідно з вимогами Положень про серії та рішенням Вченої ради ННСГБ НААН на основі дотримання єдиних організаційно-методичних підходів до формування конкретного випуску кожної серії. У 2019 р. спеціалістами ННСГБ НААН було розроблено «Методику врегулювання механізму формування та реалізації створення національної аграрної бібліографії», яка вміщує інформаційно-методичні матеріали з підготовки бібліографічних покажчиків, зокрема щодо типового оформлення і типової структури кожного випуску, принципів відбору матеріалів та їх розміщення в розділах і підрозділах, створення довідково-пошукового апарату. Організаційні аспекти роботи на прикладі ННСГБ НААН щодо відбору, групування, бібліографування матеріалів, організації довідково-пошукового апарату адресовані бібліотечним фахівцям та працівникам інформаційної сфери [18].

На сьогодні всі наукові видання, більшу частину яких становлять бібліографічні та біобібліографічні покажчики, становлять основу з формування 3-х джерелознавчих баз даних (ДБД), що знаходяться у віданні сектору. Їх появу можна відмітити як інноваційний момент у бібліографічній роботі бібліотеки. Вони набули характеру внутрішнього користування, оскільки PDF-файли наукових видань передаються до електронного каталогу ННСГБ, там прикріплюються для онлайн-користувача і стають доступними на сайті ННСГБ. Станом на квітень 2021 р. ДБД «Біобібліографія провідних вчених-аграріїв України» налічує 254 бібліографічні записи; ДБД «Історичний розвиток сільськогосподарської дослідної справи» – 188; ДБД «Інформаційно-бібліографічні ресурси агропромислового виробництва України» має 91 бібліографічний запис. Вони поповнюються не тільки бібліографічними записами серійних, а й інших груп видань – «Науково-допоміжні й довідково-інформативні видання» та «Наукові заходи, проведені ННСГБ НААН». ДБД в комплексі поповнюють науковий доробок з питання аграрної біографістики, джерельну базу з дослідження історії розвитку аграрної науки, впровадження наукових розробок у виробництво.

Треба зазначити, що до групи наукових видань ННСГБ НААН «Науково-допоміжні й довідково-інформативні видання» належить біографічний довідник «Українська академія аграрних наук. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени). 1990–2004 рр.» (2006) та його перевидання «Національна академія аграрних наук. Персональний склад (академіки, члени-кореспонденти, почесні та іноземні члени). 1990–2011 рр. : біограф. довід.» (2012). Наразі робота триває над його 3-ім

переробленим і доповненим виданням. Творчий шлях у вигляді біографічних відомостей науковців-ювілярів відповідно до загальноприйнятого західноєвропейського (Григоріанського) календаря подано у першому розділі «Визначні діячі сучасності» та другому – «Історичні постаті» наукового видання «Календар знаменних і пам'ятних дат в історії сільськогосподарської дослідної справи України», який виходить з 2013 р. і стає в нагоді дослідникам історії аграрної науки та дослідної справи, викладачам, аспірантам та всім, хто цікавиться історією вітчизняної сільськогосподарської науки.

Таким чином, ННСГБ НААН робить суттєвий внесок у розвиток сучасної вітчизняної аграрної біографістики шляхом створення низки наукових видань біографічного характеру, які становлять джерельну базу для дослідження вітчизняної історії аграрної науки та сільськогосподарської дослідної справи.

Використана література:

1. Вергунов В. А. Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. У 3 ч. / НААН, ННСГБ, Ін-т аграр. науки, освіти та техніки. Київ : Аграр. наука, 2018. Ч. 1 : Творці та розбудовники (біографічні нариси). 604 с. (Іст-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; Кн. 106).

2. Історія і сьогодення національної сільськогосподарської бібліографії. *Вергунов В. А. Державна наукова сільськогосподарська бібліотека УААН : історія і сьогодення. До 75-річчя Держ. наук. с.-г. б-ки УААН як наук. установи / В. А. Вергунов. Київ : Аграрна наука, 2007. С. 107–118. (Іст-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; Кн. 20).*

3. Національна сільськогосподарська бібліографія: сучасність і перспективи. *Вергунов В. А. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН : історія та сучасність. До 100-річчя від дня створення / ННСГБ НААН. Київ : Аграр. наука, 2017. С. 203–218. (Іст-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; Кн. 100).*

4. Демуз І. О. Аграрна біографіка як один із ключових напрямів дослідження Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН. *Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти : тези доповідей I Міжнар. наук. конф. м. Кропивницький, 13 трав. 2020 р. Кропивницький : ЦНТУ, 2020. С. 97–99.*

5. Демуз І. Аграрна біографіка vs аграрна біографістика: концепт, інформаційний ресурс, рефлексивний потенціал. *Історія науки і біографістика*. 2020. Вип. 3. URL : <http://inb.dnsgb.com.ua/2020-3/01.pdf> . (Дата звернення : 13.05.2021).

6. Дерлеменко Т. Ф. Проблеми створення аграрної біографістики як складової частини галузевого інформаційного ресурсу та історії аграрної науки. *Актуальні проблеми аграрної науки та освіти України: регіональний аспект* : матеріали II наук.-практ. семінару / УААН, Центр. наук. с.-г. б-ка, Від-ня регіон. центрів наук. забезпечення АПВ [та ін.]. Київ, 2003. С. 21–24.

7. Дерлеменко Т. Ф. Науково-біографічні дослідження як складова вивчення історії аграрної науки та техніки. *Історія освіти, науки і техніки в Україні* : матеріали II конф. молодих вчених та спеціалістів / УААН, Держ. наук. с.-г. б-ка, АН Вищої шк. України [та ін.]. м. Київ, 27–28 трав. 2004 р. Київ, 2004. С. 68–71.

8. Дерлеменко Т. Ф., Анікіна О. П. Внесок Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки у створення національної сільськогосподарської бібліографії та біографістики. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2010. № 3. С. 53–60.

9. Татарчук Л. М., Коваленко С. Д. Історія науково-бібліографічної діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (до 75-річчя з дня створення сектору наукової бібліографії та біографістики). *Історія науки і біографістика*. 2019. Вип. 3. URL : <http://inb.dnsgb.com.ua/2019-3/14.pdf> (Дата звернення : 13.05.2021).

10. Щебетюк Н. Б. Біографічний інструментарій: персоніфікація академічної аграрної науки. *Бюлетень Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН / ННСГБ НААН* ; редкол. : В. А. Вергунов (голов. ред.), О. Є. Тарабрін, Л. М. Татарчук та ін. Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2013. Вип. 1. 434 с. С. 268–271.

11. Коваленко С. Д. Серійні видання національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН як складник галузевої бібліографії. *Історія науки і біографістика*. 2020. Вип. 4. URL : <http://inb.dnsgb.com.ua/2020-4/14.pdf> . (Дата звернення : 13.05.2021).

12. Вітчизняні ресурси біографічної та біобібліографічної інформації: проблеми формування й використання : колективна монографія / В. І. Попик (кер. проекту), Н. І. Любовець, О. М. Яценко, С. М. Ляшко [та ін.] : НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. С. 110.

13. Ясь О.В. Біографістика. *Енциклопедія історії України* : Т. 1 : А–В / НАН України, Ін-т історії України ; редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. 688 с. URL : <http://www.history.org.ua/?termin=Biohrafistyka> (Дата звернення : 13.05.2021)/

14. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. Київ : МП «БМТ», 1996. 240 с.

15. Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент полікультурного діалогу. URL : https://lib.iitta.gov.ua/704483/1/старБіографічний_метод.pdf (Дата звернення : 13.05.2021).

16. Щебетюк Н. Б. Біографічний інструментарій: персоніфікація академічної аграрної науки. *Бюлетень Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН / ННСГБ НААН* ; редкол. : В. А. Вергунов (голов. ред.), О. Є. Тарабрін, Л. М. Татарчук та ін. Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2013. Вип. 1. 434 с. С. 268–271.

17. Татарчук Л. М., Коваленко С. Д. Історія науково-бібліографічної діяльності Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН (до 75-річчя з дня створення сектору наукової бібліографії та біографістики). *Історія науки і біографістика*. 2019. Вип. 3. URL : <http://inb.dnsgb.com.ua/2019-3/14.pdf> (Дата звернення : 13.05.2021).

18. Методика врегулювання механізму формування та реалізації створення національної аграрної бібліографії / НААН, ННСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, С. Д. Коваленко, Л. А. Кириленко ; відп. за вип. С. Д. Коваленко. Київ, 2019. 43 с. *Бюлетень ННСГБ НААН*. 2019. Вип. 1. С. 106–147. URL : http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Buletten-2019_1.pdf . (Дата звернення : 13.05.2021).

ЗОЛОТО НАШИХ КНИГОЗБІРЕНЬ НЕ ПОВИННО ТЪМ'ЯНИТИ**Крижанівський В.Я.***редактор Селекційно-генетичного інституту –
Національного центру насіннезнавства та сортовивчення
м. Одеса, Україна*

Відомо, що бібліотеки різноманітного спрямування нині, у нових технологічних умовах, вишукують і нові форми, методи співпраці з читачами, залучення якомога більшого загалу людей до ознайомлення їх з науковими новинками, відкриттями й можливостями застосування тих знахідок. Бібліотеки масового використання нині стають ще й місцем зустрічей людей різноманітних інтересів і напрямів діяльності. Можемо припустити, що і такі специфічні бібліотеки, як наші – Селекційно-генетичного інституту, Одеського державного аграрного університету, Національного університету ім. Іллі Мечникова також могли б запровадити цікавий експеримент, який набув би певного поширення. Це – влаштування тематичних днів-виставок з зустрічами науковців цих 3-х значних науково-освітніх центрів за оглядом – обговоренням представлених нових надходжень, скажемо для прикладу, з галузі генетики с/г рослин в умовах зміни клімату на Земній кулі і що можна удосконалити за науковими програмами з конкретизацією чи в рамках регіонів, чи в дослідженні поведінки, реакції нашого давнього, традиційного, рослинного світу. Це – по-перше. А по-друге, у виробленні тієї «нової поведінки» і наших селекційних форм.

Художники-професіонали, буває, влаштовують виставки-презентації однієї картини одного широко знаного майстра пензля. А чому б і нам не скористатися такою формою і не організувати виставки-обговорення якоїсь дуже актуальної, свіжої, скажімо – монографічної публікації, у якій висвітлені ідеї та відкриття, що набули широкого розголосу і схвалення? У такій насиченій інформаційно повчальній розмові взяли б участь запрошені гості-науковці споріднених бібліотек, однодумці автора (авторів) або й опоненти.

От у нас, як відомо багатьом учасникам конференції, жив-був знаний у науковому світі академік Юрій Михайлович Сиволап. Саме під його керівництвом здійснені пріоритетні дослідження з генетичного поліморфізму сортів пшениці, ячменю, рису, сорго, сої, винограду, хмелю, ліній та гібридів кукурудзи й соняшнику, маркування генів агрономічно важливих ознак с/г культур, розроблено принципову схему реєстрації генотипів за генетично ідентифікуючими формулами тощо. Постійні запрошення

академіка Ю. М. Сиволапа до роботи у Міжнародних конгресах, конференціях, симпозиумах свідчили про його високий авторитет у біологічній науці. Цей авторитет був підтверджений і практичною участю Юрія Михайловича у діяльності важливих організацій та об'єднань. Йому був характерний широкий діапазон наукових інтересів. Ним була створена відома у світі школа молекулярних генетиків. Можливо, це і є найбільший внесок вченого у світову скарбницю науки. Учні Юрія Михайловича гідно працюють у різних науково-дослідних та навчальних установах Одеси й інших міст України, а також у Німеччині, США, Канаді, Казахстані.

То хіба не була б цікавою і змістовною за своєю післядією зустріч у нашій бібліотеці колег- науковців різних вузів, дослідницьких центрів - активістів наших головних книго-збірень з Юрієм Сиволапом? Гадаю, були б плідні дебати за публікаціями й інших науковців Одеси, що спонукало б учасників подібних акцій і до спільних пошуків у розв'язанні актуальних проблем як науки, так і економіки України.

Започаткування у 1912 р. бібліотеки Селекційно-генетичного інституту пов'язане щонайперше з іменем засновника інституту А.О. Сапегіна. Саме він, після відвідування ряду центрів селекції с/г культур у Європі, став піонером впровадження в Одесі методів класичної генетики, що у подальшому визначало успіхи таких селекціонерів інституту, як, скажімо, Ф.Г. Кириченко, П.Х. Гаркавий, О.С. Мусійко, а у наступних поколіннях – цілої плеяди знаних на світових просторах селекціонерів не лише нашої, а й багатьох зарубіжних країн. Це академік М.А. Литвиненко, автор понад сотні сортів озимої м'якої пшениці, зокрема і трьох сортів-мільйонників, С.П. Лифенко, А.А. Лінчевський, академіки НААН, лауреати Державних премій, чії успіхи значною мірою зумовлені і науковим внеском у діяльність колективу інституту А.Ф. Стельмаха, генетика зі світовим ім'ям. Також міжнародного звучання набув завідувач відділу генетичних основ селекції О.І. Рибалка, член-кореспондент НАН і НААН України, обраний також дійсним асоційованим членом Академії аграрних наук Франції та членом Нью-Йоркської академії наук.

Ці видатні науковці були й залишаються сьогодні не лише активними користувачами нашої книгозбірні, а й прихильниками удосконалення її роботи. А працівники бібліотеки, своєю чергою, віддячують їм. Наприклад, планується запровадити до «круглих дат» учених першої величини виставки-обговорення їхніх досягнень на обраній життєвій ниві, розповіді про їхнє життя-буття поза інститутською програмою діяльності – їхні захоплення, досягнення, родинні традиції тощо.

Словом, у нас є можливості застосуванням нових форм у роботі бібліотек значно активізувати роботу і зробити книжкове багатство, що нагромадилось у наших закладах, більш дієвим інструментом розвитку науки й різних галузей економіки України.

Порушуване питання набуває актуальності ще й тому, що кошти на придбання нових видань у бібліотек надто обмежені. Причина у тому, що і бюджети с/г установ обмежені, скупі, геть «обстрижені». Та ще й тиражі видань малі. Ото й виходить, що літературою XIX і XX століть наші книгозбірні заповнені доволі добре, а видань XX і XXI століть у них обмаль. Про це нам треба б зазначити і у резолюції конференції, і питання ставити вимогливо, аби наші обґрунтовані висновки дійшли до чиновництва державного. І щоб було враховано нашу стривоженість уже у бюджетах наступного року.

Так само актуальним залишається питання насичення бібліотек сучасною електронною технікою. Безпосередньо в усіх наших бібліотеках пошуковці нової наукової інформації повинні мати широкі можливості для зв'язку з різними галузевими й позагалузевими бібліотеками. Не секрет, що у наших книгозбірнях за десятки, а у деяких і за сотні років зібралось таке багатство людських відкриттів, думок, пропозицій на дні сьогоднішні та прийдешні, що наукові центри сміливо могли б узяти паузу у своїх дослідженнях, у пошуках надійних шляхів руху нашої цивілізації уперед і вгору.

Справа лише за тим, щоб покоління спадкоємців досягнутого в науці учора й позавчора стали справді діловими, свідомими користувачами тих здобутків, з допомогою яких можна творити не лише, скажімо, технічні засоби для переселення землян на інші планети, а навіть і для удосконалення тих же землян – їхньої генетики, їхньої спроможності стати новими людьми у найширшому сенсі цього слова. Людьми, котрі уміють не лише поліпшувати даровані нам вищими силами рослинний і тваринний світ, а й, доклавши зусиль, розуму та вмілих рук, створювати і поширювати на різні континенти незнані раніше нові види живого, що ставатимуть, можливо, визначальними, провідними об'єктами чи суб'єктами земної спільноти у наступні тисячоліття.

Отже, справа за тим, щоб уміло й цілеспрямовано скористатися ресурсами науки і ресурсами людського розуму, можливостями для різкого прискорення нашого руху до нових умов існування і розвитку Земної цивілізації, яка, як відомо, удосконалюється зусиллями більших і менших спільнот у різних регіонах, зокрема й у нашому, українському.

Хочеться тут окремо зауважити: електронні носії інформації не витіснять традиційну книжку у близькому майбутньому. Кардинальної загрози паперовому диву – книзі нема й не буде. Навіть тоді, коли людство, нарешті, почне освоювати нові планети

Сонячної системи, то й тоді візьме з собою створені землянами книжки й насолоджуватиметься гортанням їхніх сторінок, запахом друкарського паперу, букетами інформаційних вибухів-повідомлень...

Але! Маємо усе робити, аби книжки на планеті Земля не зникли дочасно. Свідчень байдужості до них чимало знайдеться у багатьох бібліотеках: то неоцифровані, то не розрізані від часу друкування й завезення з друкарень, навіть через десятки років! Хоча у тих книжках «раптом» виявляються «захоронені» ідеї, пропозиції, які і сьогодні світять високим золотим спалахом людського генія.

Отже, будьмо уважними й пильними до книжок, до усього їхнього потенціалу. То справжнє золото людського розуму, і воно не повинно тьм'яніти. Йому палахкотіти знаннями, відкриттями собі на славу і людям на добро.

Користувачі бібліотек були б вдячні їхнім працівникам, коли б одержували регулярні повідомлення про нові надходження з видавництв, бібколекторів та інших джерел саме літератури бажаної тематики.

Гарно і виправдано було б у наших «спеціалізованих» книгарнях мати і окремий стенд-виставку з літератури історико-літературного змісту з метою прилучення користувачів бібліотек до осягнення цивілізаційних, загальногуманітарних здобутків нашого, українського, суспільства, а також світової спільноти, можливо, і з регіональною конкретизацією.

УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВОЇ СИСТЕМИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Оршина Н.

*молодший науковий співробітник
відділу комплексного опрацювання документів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

У Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) було прийнято рішення про те, що на сьогодні бібліотека не може відмовитись від власної класифікаційної системи (Рубрикатор НБУВ), бо вона використовується у багатьох технологічних ланках: за нею фізично розташовані документи у підручних фондах спеціалізованих відділів НБУВ, вона використовується для тематичного розподілу нових надходжень, її застосовують для рубрикації Українського реферативного журналу «Джерело» та загальнонаціональної бази даних «Україніка наукова», на її основі реалізовано тематичний доступ до онлайн-електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ. Тому на час адаптації тематичного пошукового апарату НБУВ до сучасних реалій запроваджено паралельну систематизацію документів за Рубрикатором НБУВ та УДК, з відповідним внесенням індексів обох класифікацій до записів електронного каталогу. Для полегшення процесу переходу на нову класифікаційну систему систематизатори укладають таблиці відповідності для скороченого варіанта Рубрикатора НБУВ та тематичних рубрик УДК. Оптимальним варіантом виявилось встановлення відповідності між термінами алфавітно-предметного покажчика та індексами УДК. Впровадження цих заходів у перспективі створить передумови для приведення бібліографічних записів каталогів НБУВ до міжнародних стандартів (у частині предметного доступу), дасть змогу реалізувати на порталі НБУВ пошук в електронному каталозі та інших електронних інформаційних ресурсах через Універсальну десяткову класифікацію.

Ефективність використання інформаційного потенціалу бібліотеки значною мірою залежить від якісного рівня лінгвістичного забезпечення, одного з основних компонентів інтелектуального інструментарію інформаційної системи, без якого забезпечення високого рівня представлення, опрацювання та розкриття накопичених знань в системі наукової комунікації є неможливим [2]. Сукупність пошукових засобів автоматизованої

бібліотечно-інформаційної системи надає користувачу можливість інтелектуального доступу до документних масивів бібліотеки. Це вимагає постійного розвитку і удосконалення інформаційно-пошукових мов, зокрема, їх методичного апарата, рівень якого визначає якість аналітико-синтетичного опрацювання документів, а також релевантність результатів тематичного пошуку, їх повноту і точність.

Зокрема, це стосується Рубрикатора НБУВ – робочих таблиць класифікації, які відображають особливості структури та ступінь деталізації систематичного каталогу бібліотеки. Рубрикатор НБУВ є ієрархічною інформаційно-пошуковою мовою класифікаційного типу, за допомогою якого «автоматично отримуються всі необхідні засоби досконалого тематичного пошуку: гнучкий довідковий апарат спеціаліста та зручний розвинений інтерфейс користувача» [2, С. 104]. Він є основою створення і ефективного функціонування тематичного навігатора НБУВ, розробленого відділами комплексного опрацювання документів та інформаційно-комунікаційних технологій НБУВ, який надає користувачу можливості орієнтування у бібліотечній ієрархії та усвідомленого пошуку документальних джерел інформації.

Сторінки рубрик тематичного навігатора НБУВ містять індекси УДК, відповідні рубрикам і термінам алфавітно-предметного покажчика Рубрикатора НБУВ. Таким чином, забезпечується взаємозв'язок між різними класифікаційними системами, адже практика бібліографічної та науково-інформаційної діяльності наполегливо вимагає переходу від однієї мови до іншої, використання індексів і рубрикаційних заголовків одних систем в межах інших систем з іншими мовами [1, С. 19].

Крім того, фахівці відділу комплексного опрацювання документів НБУВ застосовують УДК під час систематизації статей для збірників наукових праць НБУВ, «Бібліотечного вісника» тощо, використовують індекси УДК, надані друкованим виданням і статтям Українського реферативного журналу «Джерело», для прийняття і контролю правильності класифікаційного рішення у складних випадках систематизації, користуються таблицями УДК в процесі розробки та удосконалення розділів Рубрикатора НБУВ для відкриття нових рубрик у зв'язку з появою нових наукових досягнень, тем, технологій, для віднайдення в основному класифікаційному ряді місця для нового поняття тощо.

Визначення взаємозв'язку між різними штучними інформаційно-пошуковими мовами, які є неузгодженими між собою системами тематичного опису знань, тобто знаходження еквівалентності або значного співпадіння змісту певних рубрик, є

результатом інтелектуального аналізу відповідності змістового наповнення рубрик. Таким чином, створюється узагальнена класифікаційна система, в якій на загальних принципах інтегровано окремі інформаційно-пошукові мови та яка є основою ефективної навігації по інформаційних ресурсах [1, С. 319].

Варто зазначити, що Книжкова палата України підготувала і видала 2010 р. таблицю відповідності скорочених варіантів УДК і ББК [6], яка містить понад 800 основних класифікаційних рубрик УДК і ББК. Таблиця «служить для пошуку правильних рішень у виборі індексів УДК і ББК, ... підказує користувачам, який індекс потрібно обрати для точного відображення теми (поняття) як в УДК, так і у ББК, і не перекодує індекси з однієї системи в іншу, а лише вказує місце теми (поняття) в обох класифікаціях» [3, С. 20]. Але для наукової бібліотеки обсягу цієї таблиці недостатньо.

Визначення змістової відповідності між рубриками Рубрикатора НБУВ і УДК є актуальним з точки зору адаптації інформаційно-пошукової мови бібліотеки до міжнародних вимог. Тому індекси УДК, наведені в рубриці, формуються не за формальним принципом, а є повноцінним компонентом її методичного апарата, який поєднує розвинуту методику аналітико-синтетичного опрацювання документів з усім арсеналом можливих засобів тематичного пошуку інформації за будь-якими критеріями та ознаками.

Індексу Рубрикатора НБУВ можуть відповідати декілька індексів УДК, тому що питання, які збираються під певною рубрикою Рубрикатора НБУВ, можуть розглядатися у різних рубриках і навіть розділах таблиць УДК. Наприклад, рубрика «П47 Хвороби рослин та боротьба з ними (фітопатологія)» охоплює питання вивчення окремих груп і видів хвороб рослин, боротьби з ними, захисту рослин від хвороб (у тому числі захисту лісу). Ті самі питання розглядаються у рубриках таких розділів УДК, як «581 Загальна ботаніка» і «63 Сільське господарство. Лісове господарство. Землеробство. Тваринництво. Полювання. Мисливство. Рибне господарство»:

Рубрикатор НБУВ:

П47 Хвороби рослин та боротьба з ними

УДК:

630*44 Фітопатологія. Вірусні хвороби

632 Хвороби рослин. Шкідники рослин. Захист рослин

581.2 Хвороби рослин. Патологія рослин. Фітопатологія

Стовідсоткову відповідність між рубриками двох різних класифікаційних схем знайти неможливо, що зумовлено використанням різних ознак, за якими здійснюється ділення певних розділів або класів, тому в складних випадках, коли еквівалент рубрики Рубрикатора НБУВ в таблицях УДК відсутній, використовують клас вищого рівня ієрархії:

Рубрикатор НБУВ: *П.нб Техніка безпеки при виконанні сільськогосподарських робіт*

УДК: *631 Загальні питання сільського господарства*

Відмінність структури Рубрикатора НБУВ від структури УДК, кожна з яких побудована за власними правилами, методикою і логічними принципами наукової класифікації, можна розглянути на прикладі розділу «Л8/9 Харчові виробництва», який містить робочі таблиці класифікації з виробництва, зберігання і використання усіх харчових продуктів. В УДК йому відповідає розділ «664 Харчова промисловість загалом. Виробництво і консервування харчових продуктів» (підпорядковується розділу «66 Хімічна технологія. Хімічна промисловість і споріднені галузі»), який розглядає питання цукрового, хлібопекарського, борошномельного виробництва, виробництва харчових масел і жирів, харчових концентратів, консервування харчових продуктів. Але питання бродильних виробництв, виробництва безалкогольних напоїв, мікробіологічної промисловості тощо, а також низка загальних питань харчової промисловості віднесено до розділу «663 Промислова мікробіологія. Промислова мікологія. Бродильне виробництво, промисловість ферментів. Виробництво напоїв. Виробництво спиртних напоїв». Крім того, питання виробництва м'яса і м'ясопродуктів, риби та рибних продуктів, птахопродуктів (крім консервування), молока і молочних продуктів збираються у розділі «637 Продукти тваринництва і мисливства», підпорядкованому розділу «63 Сільське господарство. Лісове господарство. Землеробство. Тваринництво. Полювання. Мисливство. Рибне господарство».

Детальний аналіз змістового наповнення кожної рубрики розділів Рубрикатора НБУВ дозволяє виявити дрібніші розбіжності зі структурою УДК. Результат цього аналізу фіксується за допомогою індексування термінів алфавітно-предметного покажчика за

УДК. Таким чином встановлюються змістові зв'язки повної або часткової відповідності між рубриками різних класифікаційних схем, встановлюється співвідношення структур класифікації на понятійному рівні з урахуванням аспектів розглядання тем, предметів, явищ.

Комплекс індексів, введених до певної рубрики Рубрикатора НБУВ, є засобом розкриття її наукового змісту, тематичного охоплення за допомогою УДК. Незалежні класифікатори зіставлені у спільній схемі з використанням стандартизованих методів вираження семантичних зв'язків понять [4, с. 316]. Використання різних класифікаційних систем створює додаткові умови для реалізації ефективного тематичного пошуку в електронному каталозі бібліотеки.

Використання термінів алфавітно-предметного покажчика та індексів УДК як пошукових елементів підвищує технологічний рівень комплексного пошукового апарата електронного каталогу наукової бібліотеки, який поєднує різноманітні лінгвістичні засоби багатоаспектного інтелектуального пошуку.

Робота з удосконалення методичного апарата електронного каталогу НБУВ, зокрема, рубрик тематичного навігатора НБУВ, триває. Цей проблемний та трудомісткий процес, спрямований на підвищення ефективності функціонування інформаційно-пошукової системи бібліотеки, є одним з головніших процесів удосконалення Рубрикатора НБУВ – ієрархічної інформаційно-пошукової мови класифікаційного типу, яка є основою орієнтування в системі понять будь-якої галузі знань та інформаційно-бібліотечного забезпечення наукової роботи, виробництва і освіти. Удосконалення методичних підходів формування лінгвістичних засобів електронного каталогу НБУВ створює підґрунтя для трансформування традиційної технології в інноваційну, автоматизовану, спроможну забезпечити належний якісний рівень систематизації документів, від якого залежить повнота і точність інформаційного пошуку, можливість оперування інформацією, і, врешті решт, ефективність, повнота і оперативність інформаційного обслуговування користувачів бібліотеки.

Список використаних джерел

1. *Гиляревский Р. С.* Рубрикатор как инструмент информационной навигации / Р. С. Гиляревский, А. В. Шапкин, В. Н. Белоозеров. СПб.: Профессия, 2008. 352 с.
2. *Лобузіна К.* Бібліотечні класифікації в сучасних інформаційних сервісах [монографія] / НАН України; НБУВ. Київ, 2010. 132 с.
3. *Набхан Ю.* Універсальна десяткова класифікація в системі соціальних комунікацій: підсумки роботи Книжкової палати України за 2010 рік // Вісник Книжкової палати. 2011. № 3. С. 18–22.
4. Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант / К. В. Лобузіна, С. В. Галицька, Н. Я. Зайченко, Т. С. Медвідь, Н. В. Орєшина, І. П. Перенесієнко, О. Г. Сандул ; відп. ред. К. В. Лобузіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 570 с. (Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)
5. Рубрикатор НБУВ. Скорочений варіант [Електронний ресурс] / К. В. Лобузіна, С. В. Галицька, Н. Я. Зайченко, Т. С. Медвідь, Н. В. Орєшина, І. П. Перенесієнко, О. Г. Сандул ; відп. ред. К. В. Лобузіна ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 570 с. (Рубрикатор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/EIF0000074/ (дата звернення: 17.05.2021).
6. Таблиця відповідності скорочених варіантів УДК і ББК : зі змінами та допов. до УДК станом на 2008 рік, ББК – на 1997 рік / Держ. наук. установа «Кн. палата України ім. Івана Федорова» ; [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.]. Київ : Кн. палата України, 2010. 40 с.

ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ В ЕЛЕКТРОННІЙ БІБЛІОТЕЦІ «УКРАЇНІКА» НБУВ – ОСОБЛИВОСТІ ТЕМАТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ

Перенесієнко І.П.
*науковий співробітник
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Ресурс електронна бібліотека «Україніка» НБУВ Інституту інформаційних технологій – національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних і друкованих джерел, створених в Україні або інших державах – про Україну, її історію, економіку, культуру, що ґрунтується на засадах обліку та акумуляції документальної спадщини українського народу [1].

Тематичний інструментарій цього ресурсу дозволяє належним чином організувати інформацію за змістом, в тому числі належним чином структурувати краєзнавчий контент. Сучасні процеси глобалізації супроводжуються не менш потужними проявами регіоналізації. Усестороннє вивчення краєзнавчої специфіки дає змогу підкріпити конкретно-історичним матеріалом ідею нелінійності та полівимірності історичного процесу, віднайти причини і продемонструвати наслідки історичного розмаїття культурних форм.

В тезах пропонується проаналізувати виокремлені категорії та підкатегорії в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ, а також специфіку їхнього наповнення предметними рубриками – на прикладі тематичної організації документів про Одеську область [2].

162 повнотекстових документи представлених у електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ видано в Одесі. За кількісним показником вони займають сьому-восьму позицію разом з книгами, надрукованими у Торонто, після видавництв Києва (4657 одиниць), Львова (1541), Харкова (665), Москви (480), Санкт-Петербурга (449) та Нью-Йорка (286). Найстарішою з добірки є книга «Отрывки из статистического описания Херсонской губернии и Одесского градоначальства» О.О. Шмідта 1860 року видання [3].

Документи про Одеську область (серед яких не лише видання видані безпосередньо на її території) займають чільне місце в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ.

Комплекс предметних рубрик стосовно історії, освіти та культури Одещини складає близько 100 позицій. Структурно вони поділяються на категорії та ієрархічно підпорядковані їм підкатегорії. В межах кожної з них створено предметні рубрики, які змістовно відповідають певній широкій тематиці. Вони репрезентують одне окреме вузьке поняття в межах загальної тематики. Кожна з таких предметних довідок атрибутує документи відповідно до їхнього змісту, організовує інформацію про певне репрезентоване нею поняття.

Наприклад, предметна рубрика «Білгород-Дністровська фортеця» організовує повнотекстові документи про Білгород-Дністровську фортецю, які розміщено в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ. Проте, окрім інформації про саму споруду, ці книги, як правило, також містять інформацію про історичні події, які відбувалися навколо неї, тому дана предметна рубрика в пов'язаних заголовках має посилання на більш ширшу рубрику – «Одеська область». Кожна з цих рубрик тематично організовує документи відповідно до поняття, яке вона репрезентує. Таким чином, читач має змогу корегування власного пошукового запиту – від пошуку за окремим поняттям перейти до пошуку за більш широкою тематикою, і навпаки.

Предметні рубрики категорії «Географічні об'єкти», які пов'язані з Одеською областю, містять рубрики про природні об'єкти, що так чи інакше пов'язані з регіоном: «Чорне море», «Дунай», «Дністер», «Сухий лиман», «Кучурганське водосховище», «Куюльницький лиман», «Дністровський лиман», «Ялпуг» та ін.

Територія Одеської області є складовою різних історико-географічних регіонів України. У відповідній категорії з рубрикою «Одеська область» пов'язані наступні предметні рубрики: «Південна Україна», «Степова Україна», «Поділля», «Брацлавщина», «Північне Причорномор'я», «Бессарабія», «Буджак», «Придунав'я» та ін. Окремими сегментами категорії «Історико-географічні регіони» є підкатегорії предметних рубрик, що тематично організовують документи про суб'єкти адміністративного устрою України на різних історичних етапах: «Воєводства», «Полки», «Області» та «Губернії». Серед переліченого пов'язаними з територією Одещини є предметні рубрики з останньої підкатегорії: «Подільська губернія», «Бессарабська губернія» та «Одеська губернія».

Категорія предметних рубрик «Населені пункти» об'єднує предметні рубрики про населені пункти України. Всі вони пов'язані з предметними рубриками про області, у яких вони знаходяться відповідно сучасного адміністративного поділу України: «Одеса», «Нова Дофінівка», «Овідіополь», «Ізмаїл» та ін. Між предметними рубриками категорії

«Населені пункти» побудована ієрархія, згідно останньої адміністративно-територіальна реформи завершеної в 2020 році. Наприклад, предметна рубрика «Болград» атрибутована до предметної рубрики «Тарутине» (і навпаки, для можливості зворотнього пошуку читачем), оскільки місто Болград стало центром новоствореного району, до якого увійшло селище міського типу Тарутине – після ліквідації однойменного району.

Найбільш представницькою за кількістю предметних довідок, пов'язаних з Одеською областю, є категорія «Установи». Вона поділяється на підкатегорії «Навчальні заклади», «Заклади культури», «Видавництво», «Музеї», «Наукові заклади», «Бібліотеки», «Релігійні установи» та ін. Всього предметною рубрикою «Одеська область» в категорії «Установи» атрибутовано більш ніж половину усіх рубрик, пов'язаних з Одещиною: «Одеський національний університет імені І.І. Мечникова», «Одеський національний медичний університет», «Астопринт», «Одеська національна наукова бібліотека», «Одеський археологічний музей», «Одеський національний академічний театр опери та балету» та ін.

Отже, тематична організація регіонально спрямованого контенту в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ на прикладі книг про Одеську область демонструє можливість удосконалення пошукового запиту за низкою понять, надає змогу коректувати пошуковий запит. Розроблена система категорій та підкатегорій, з одного боку, уніфікує тематичну організацію документів про різні області України, з іншого – надає можливість відображати унікальність кожного з цих регіонів.

Список використаної літератури

1. Про проект // Електронна бібліотека «Україніка» НБУВ. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>
2. Одеська область // Електронна бібліотека «Україніка» НБУВ. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0002435>
3. Шмит А. Отрывки из статистического описания Херсонской губернии и Одесского градоначальства. – Одесса: В тип. Л. Нитче, 1860. 16 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004376>
4. Білгород-Дністровська фортеця // Електронна бібліотека «Україніка» НБУВ. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0010349>
5. Болград // Електронна бібліотека «Україніка» НБУВ. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/REF0009769>

АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КОНЦЕПТУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Подрезова М.О.

*директор Наукової бібліотеки
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна*

Умови сучасності, що пов'язані з реформуванням системи вищої освіти, зміною статусу закладів вищої освіти, введенням нових освітніх стандартів, звичайно же, відбиваються на роботі бібліотеки, оскільки будь-яку університетську бібліотеку правильно розглядати як підсистему ЗВО. У XXI ст. вишівська бібліотека – це суб'єкт освіти, рівнозначний з іншими освітніми структурами ЗВО – факультетами, кафедрами, з якими взаємодіє на принципах партнерства. Бібліотека як підсистема університету оперативно реагує на стратегічно важливі зміни, що відбуваються в закладі, визначаючи свою місію, стратегію, цілі і завдання.

Головна місія сучасної вишівської бібліотеки – підтримка навчання й досліджень в університеті шляхом створення необхідних умов доступу до інформації та бібліотечних послуг. Сьогодні ми говоримо про інформаційну концепцію розвитку бібліотеки, коли пріоритет віддається інформаційній функції, а бібліотека розглядається як інформаційна установа, яка в міру поширення новітніх технічних засобів обробки інформації, стає бібліотекою автоматизованою, що пропонує свої послуги в мережевому режимі. Саме бібліотеці належить особлива унікальна роль у формуванні інформаційного середовища.

Сайт Наукової бібліотеки (далі – НБ) Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (далі – ОНУ) є потужним бібліотечним порталом, інформаційною платформою доступу до електронних каталогів, повнотекстових баз даних підручників і монографій, навчально-методичних посібників, наукових праць, кваліфікаційних робіт, баз даних (зовнішніх та власної генерації), який забезпечує користувачів необхідною профільною інформацією.

Відповіддю на збільшення попиту на віртуальне довідкове обслуговування віддалених користувачів стало створення електронного абонементу (електронне замовлення і електронна видача) віртуальної довідки, консультування в режимі он-лайн за допомогою он-лайн чатів та соціальних мереж, надання послуг електронної доставки документів, презентація віртуальних тематичних виставок та оглядів нової літератури,

використання інформаційно-ресурсного потенціалу бібліотеки з метою реалізації освітньої функції.

Сучасна бібліотека діє в триаді: «**БІБЛІОТЕКА-КОМП'ЮТЕР-КОРИСТУВАЧ**» і опосередковується власними електронними ресурсами, послугами і продуктами.

Головними електронними ресурсами НБ, до яких надається доступ користувачам, є:

1. **Електронний каталог** – інформаційний ресурс НБ, який відображає її фонд: навчальні і наукові видання, журнали, газети, художню літературу, статті тощо. Архів нараховує близько 1 млн од. За допомогою особистого кабінету є функція оформлення електронного замовлення. Поступово записи в електронному каталозі доповнюються повними текстами публікацій, видань. У рамках електронного каталогу виділені віртуальні бази даних «Предметний покажчик періодики з фонду НБ ОНУ» та «Фонд дисертацій НБ ОНУ».
2. **Імідж-каталог** являє собою упорядкований масив оцифрованих карт генерального алфавітного каталогу бібліотеки. Такий електронний ресурс став у нагоді саме в еру дистанційної роботи, віртуальних запитань.
3. **Бази даних власної генерації** складаються з тематичних та біографічних баз. *Тематичні бази* створюються для забезпечення інформаційних запитів та потреб певних спеціальностей університету на основі змістовного аналізу інформаційних ресурсів та їх опрацювання. Бази містять тематичні анотовані списки літератури з посиланнями на повнотекстові документи (монографії, підручники, публікації з періодичних видань та видань, що продовжуються). *Біографічні бази* – це результат наукових біографічних досліджень співробітників НБ, що вивчають історію університету, а саме життєві та творчі шляхи викладачів.
4. **Електронна бібліотека** складається з:
  - Електронної бібліотеки рідкісних видань
  - Репозитарію ОНУ
  - БД «Періодичні видання та видання ОНУ, що продовжуються»
  - Учбові та методичні матеріали

Вважаємо за необхідним зупинитися на питанні про формування **бібліотеки рідкісних видань**. НБ поставила перед собою одне з питань стратегічної комунікації у науковому світі – формування та використання стратегічного нарративу, одним з проявів якого є оцифрування джерельної бази рідкісних та цінних видань. Метою даного процесу є, по-перше, збереження цінних примірників, по-друге, раритетні видання стають більш

доступними науковому загалу. Окремим блоком на сайті розташована БД «Періодичні видання», де збираються відскановані тексти одеських газет XVIII, XIX та початку XX століть, що є найбільш інформативним джерелом для краєзнавчих досліджень. Наразі в електронній бібліотеці рідкісних видань є близько 1300 відсканованих копій книжкових видань та близько 10 тисяч газет, що доступні у мережі.

З 2010 р. в НБ було створено **інституційний репозитарій відкритого доступу** як платформи для інтеграції у світовий інформаційний простір. Призначення репозитарію – це забезпечення відкритого доступу до наукових досліджень університету, що дає можливість продемонструвати його науковий потенціал.

Репозитарій було зареєстровано:

- у світовому реєстрі ROAR (Соутгемптонський університет, Великобританія);
- у «Покажчику Репозитаріїв відкритого доступу» (Ноттінгемський університет, Великобританія);
- у Simple Metadata in Open Ukraine Archives (<http://oai.org.ua>) (Система пошуку у відкритих архівах України).

У межах реалізації проекту DOAR (Directory of Open Access Scholarly Resources) міжнародним центром ISSN за підтримки комунікаційного та інформаційного сектору UNESCO, електронний репозитарій ОНУ було зареєстровано у міжнародному реєстрі ISSN, надано власний ISSN 3210-7731 та отримано статус повноцінного відкритого електронного видання (2013 р.), у якому можна публікувати результати досліджень як у першоджерелі нарівні з друкowanymi періодичними виданнями.

За останні три роки база даних пройшла декілька істотних етапів модернізації та вдосконалення:

- 1) була запроваджена оновлена версія DSpace 6.2, що дозволило зробити систему пошуку більш зручною, а інтерфейс більш сучасним;
- 2) переглянуті установчі положення та змінена система колекцій, що відповідає сучасним тенденціям розвитку даного напрямлення;

Для розміщення приймаються наступні види документів:

- дисертації на здобуття наукових ступенів та автореферати дисертацій;
- кваліфікаційні випускні роботи здобувачів вищої освіти;
- статті в наукових виданнях та доповіді;
- монографії,
- наукові видання;
- звіти в сфері наукової і науково-технічної діяльності;

- підручники, навчальні посібники та інші науково і навчально-методичні роботи;
- довідкові видання.

Використовується два режими доступу до наукових публікацій:

- відкритий (відкриті для всіх користувачів в незалежності від місця знаходження)
- обмежений (доступ здійснюється на території ОНУ і НБ)

3) впроваджено нову систему поповнення бази даних: здійснюється пошук повнотекстових документів у відкритих джерелах інформації та за запитом авторів оцифровуються архівні наукові публікації.

На даний час база даних інституційного репозитарію містить більш ніж 29 тис. повнотекстових документів, за останній два роки завантажено понад 50% всього контенту.

Напрямок роботи з каталогами також зазнав істотних змін. У 2020 р. було започатковано інформатизацію карткових каталогів за допомогою QR-кодів. Проект ініційовано для покращення мобільності бібліотечного довідкового апарату та створення комфортних умов для користувачів в залах карткових каталогів шляхом інформатизації генерального алфавітного та систематичного карткових каталогів за допомогою QR-кодування. Тепер користувачі отримали можливість за допомогою мобільного пристрою (смартфона, планшета або ноутбука) не тільки ознайомитися з потрібним розділом систематичного каталога або бібліографічними записами в алфавітному каталозі, а й отримати миттєвий доступ до повнотекстових ресурсів та нових надходжень літератури, здійснити електронне замовлення безпосередньо в залах карткових каталогів, не витрачаючи час на формулювання пошукового запиту в електронному каталозі.

Одним із видів інформаційно-аналітичного продукту є **модель науково-видавничої діяльності «розвиток бібліотеки як видавця наукової літератури»**. Таку науково-видавничу модель називають «Library Publishing» або «Бібліотечне видавництво», пріоритет якої є відкритий доступ й розповсюдження публікацій, готовність бібліотекарів долучитися до формальних та експериментальних форм наукової комунікації.

Своєрідним показником інтелектуального потенціалу та наукової спроможності колективу бібліотеки на сучасному етапі є створення власного видавничого продукту – **«Бібліотечний Меркурій»** (до 2019 р. – «Вісник Одеського національного університету. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство»), який видається з 2007 р. Повний цикл організаційної, підготовчої та редакційної роботи видання покладено на науково-редакційний сектор Інформаційно-бібліографічного відділу, який виконує

функцію координаційного центру й тісно співпрацює з видавництвом «Одеський національний університет».

Редакційна колегія дотримується політики відкритого доступу, тому на ряду з друкованою версією публікується і електронна на офіційному сайті видання (<http://vislib.onu.edu.ua>). Крім цього, для збільшення читацької аудиторії, видання проходить реферування та індексування у національних та міжнародних базах даних, наприклад, у таких як Інституційний репозитарій ОНУ; база даних НБ «Періодичні видання ОНУ»; «Наукова періодика України» та «Україніка наукова» на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського; Ulrich's Periodicals Directory; Index Copernicus Journals Master List, Directory of Open Access Journals, Google Scholar тощо.

У виданні використовується ліцензія Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC-BY-NC), яка дозволяє вільно використовувати матеріал на некомерційній основі.

Крім того, НБ готує електронний журнал «**Biblio-колегіум**», в якому розміщуються матеріали щорічних Звітних наукових конференцій професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ. Висвітлюються результати основних досліджень співробітників НБ з історії розвитку бібліотечної справи, актуальних проблем та нових можливостей сучасної бібліотеки, а також різноаспектні бібліографічні студії.

Бібліотекою започатковані серії видань: «Розвиток науки в Одеському (Новоросійському) університеті», «Книжкові колекції Наукової бібліотеки Одеського (Новоросійського) університету», «Музеї Одеського національного університету», «Біобібліографія вчених ОНУ імені І. І. Мечникова».

Налагоджена плідна академічна співпраця НБ з університетськими кафедрами факультетів. Експерименти з підготовки спільних наукових видань виявилися досить вдалим.

Бібліотечно-видавнича служба публікує як друковані, так і електронні версії видань. НБ постійно надає видавничі послуги і довела, що інвестиції в бібліотечно-видавничу службу університету є необхідними та корисними для ЗВО.

Видавнича діяльність НБ безпосередньо пов'язана з науково-інформаційною роботою і відображає її результати.

Для забезпечення інтелектуально-інформаційного та психологічного комфорту користувачів на даний час функціонують шість читальних залів: універсальний, три тематичних, а також два зали електронних документів. З урахуванням

побажань користувачів виділено індивідуальні місця для роботи, зали оснащені комп'ютерами з доступом до всіх електронних видань і баз даних, які є в наявності в бібліотеці, діє доступ до Wi-Fi. Також відкрито зал для групових занять студентів, де організуються семінари, лекції, заняття. Організована зона вільного спілкування, місця для самостійної роботи з власними гаджетами.

Відповіддю на збільшення попиту на віртуальне довідкове обслуговування віддалених користувачів стало створення електронного абонементу (ел. замовлення і ел. видача) віртуальної довідки, консультування в режимі он-лайн за допомогою он-лайн чатів та соціальних мереж, надання послуг електронної доставки документів, презентація віртуальних тематичних виставок та оглядів нової літератури, використання інформаційно-ресурсного потенціалу бібліотеки з метою реалізації освітньої функції, інформування користувачів через соціальну мережу Фейсбук про новини, заходи НБ тощо.

НБ ОНУ здійснює **наукометричні дослідження**, чим прагне задовольнити сучасні інформаційні потреби наукової спільноти університету та членів редакційних колегій періодичних видань. Одними з сучасних напрямків є моніторинг публікаційної активності вчених університету в міжнародних базах даних Scopus та Web of Science, інформаційний та технічний супровід періодичних видань, просування періодичних видань до національних та міжнародних баз даних.

Найбільша увага приділяється роботі з базами даних та представленню періодичних видань. Для розширення доступу до періодичних видань проводиться постійний пошук і аналіз міжнародних баз даних для подальшого включення видань. Найбільш значущими досягненнями за останні роки стали:

- підписання договорів для включення трьох періодичних видань університету до провідної бази даних EBSCO.
- представлення дванадцяти видань у базі даних в галузі гуманітарних наук з Центральної, Східної та Південно-Східної Європи Slavic Humanities Index.
- представлення всіх двадцяти семи наукових періодичних видань в Index Copernicus Journals Master List та завантаження випусків за останні 5 роки у ICI World of Journals для розрахунку цитування.
- включення дев'яти видань до каталогу журналів відкритого доступу Directory of Open Access Journals та Sherpa Romeo.

Не менш значущим у 2020 р. стало підтвердження статусу фахового видання України для 19 періодичних видань університету, де бібліотека приймала участь у

консультуванні, внесенні змін на сайти та зборі даних щодо наукометричних показників членів редакційної колегії.

Крім роботи з базами даних та представлення періодичних видань, в рамках підтримки журналів проводиться їх технічних супровід. З 2014 р. НБ співпрацює з видавничою службою УРАН щодо представлення університетських періодичних видань на технологічній платформі «Наукова періодика України», де наразі на базі Open Journal Systems (OJS) успішно функціонують 26 сайтів університетських видань. Крім цього університетські видання отримують суміжні послуги, одним з таких є реєстрація в агенції CrossRef унікальних ідентифікаторів статей – Digital Object Identifier (DOI), яка керується бібліотекою з 2015 р. З 2018 р. підключені усі періодичні видання університету, у зв'язку з новим Порядком формування наукових фахових видань, а саме обов'язкового присвоєння кожному опублікованому матеріалу міжнародного цифрового ідентифікатора DOI.

Підтвердженням актуальності та затребуваності даних видів діяльності бібліотеки є стабільне щорічне збільшення на 20% консультацій, що надаються членам редакційних колегій періодичних видань та вченим університету, які прагнуть до роботи з наукометричними базами даних, створення авторських профілів, опублікування у провідних світових виданнях тощо.

Також слід відмітити вже традиційний вид діяльності в даному напрямі – це моніторинг публікаційної активності вчених в базах даних Scopus та Web of Science, який в подальшому використовується для звітів і підготовки документів для конкурсів наукових проектів.

В межах участі ОНУ імені І. І. Мечникова в Проекті сприяння академічній доброчесності в Україні «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» з 2018 р. до обов'язків НБ додався **процес перевірки кваліфікаційних та наукових публікацій** на наявність елементів плагіату. Була підписана угода з компанією ТОВ «Антиплагіат» (Україна). Єдиним в ОНУ офіційним засобом перевірки є система Unicheck (компанія «Антиплагіат», Україна). Вагомими перевагами Unicheck є детальний електронний звіт, який генерує ця система, а також постійне вдосконалення сервісу його розробниками. Співробітниками НБ була підготовлена нормативно-правова база, розроблена документація, методичні рекомендації. Наразі перевіряються студентські випускні кваліфікаційні роботи, наукові публікації, що надаються до друку в наукових виданнях ОНУ, та дисертаційні роботи. НБ активно співпрацює в цьому напрямку з представниками вчених рад факультетів, керівниками кваліфікаційних робіт, відповідальними секретарями наукових журналів та збірників, що видає університет.

Запобігання плагіату в академічному середовищі університету здійснюється шляхом проведення комплексу профілактичних заходів. НБ ОНУ не тільки просуває принципи академічної етики та прозорості, але й розробляє та впроваджує комплекс заходів щодо запобігання недоброчесності при написанні наукових праць.

До таких заходів можна віднести **комплекс лекцій та практичних занять**, розроблених співробітниками НБ для магістрів, аспірантів і професорсько-викладацького складу ЗВО, що стосуються оформлення наукових публікацій в цілому та, зокрема, списків літератури та посилань, правил цитування, наукометричних показників вчених тощо.

Для підвищення інформаційної культури була розроблена (та користується неабияким попитом!) лекція-практикум, що знайомить користувачів з інформаційно-електронними ресурсами НБ та надає навички пошуку в традиційних каталогах бібліотеки.

Крім того, співробітники постійно проводять консультації в індивідуальному порядку за вищезгаданими темами.

Саме бібліотеці належить особлива, унікальна роль у формуванні інформаційного простору. Це доволі складний період для бібліотеки, оскільки відбуваються суттєві зміни як в складі інформаційних ресурсів (електронні книги, електронні документи й видання, сучасні бази даних), так і в засобах користування ними (віддалений доступ до баз даних, інтерактивний пошук інформації, електронна доставка документів тощо), крім цього з'являються нові напрями роботи, що обумовлює інноваційний підхід до організації роботи бібліотеки в цілому.

ЗНАЧЕННЯ ЦІННОЇ ТА РІДКІСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ БІБЛІОТЕКИ ДЛЯ УНІВЕРСИТЕТУ УШИНСЬКОГО

Спасскова О. П.
*кандидат мистецтвознавства,
заст. дир. бібліотеки
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна*

Перлиною бібліотеки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського є фонд цінної та рідкісної літератури, який налічує понад 16 тисяч видань XVII – XX ст. Його основою стали стародруки, що були передані до бібліотеки з приватних колекцій видатних вчених міста Одеси, таких як філологи Борис Варнеке (4480 примірників), Петро Потапов (545 примірників) та мікробіолог Яків Бардах (900 примірників). Історія фонду тісно переплітається з формуванням фонду бібліотеки в цілому.

На базі фонду, влітку 2011 року, було створено експозицію, до якої увійшли найвизначніші та найцінніші видання, серед них - наукові праці з педагогіки, історії, мистецтвознавства та культурології, шедеври української та зарубіжної літератури.

Ось лише декілька з них:

1. "Курс історії античної літератури". Укладений під керівництвом професора А. В. Деревницького у 1903 році. Курс був виданий попередником нашого університету, а саме Одеськими жіночими педагогічними курсами.

2. Рукописна копія листування імператриці Катерини II з Вольтером. Кінець XVIII століття.

3. "Декламації" Марка Фабія Квинтіліана. Видана 1665 року в Голандії. Найстаріша книга нашої колекції.

4. Кишенькова версія карти Китаю. 1901 р.

5. Українська абетка з літографіями. 1861 р.

6. "Чорна рада" П. Куліша 1857 року. Санкт-Петербург. Прижиттєве видання за участю самого автора.

7. Поезії Т. Шевченка, заборонені в Росії. 1890 р. Женева. (З книгою можна ознайомитись на офіційному сайті бібліотеки).

8. Книги за авторством Б. Варнеке «Записки Гая Юлія Цезаря о галльській війні» (Одеса, 1913 р.), «Античний театр» (Харків, Київ, 1929 р.), «История античного театра» (Москва, Ленінград, 1940 р.) тощо.

Завдяки різноманітності фонду, в якому широко представлені різні галузі знань, він активно задіяний в навчальному процесі. Кожен рік, студенти різних факультетів (філологічний, іноземних мов, фізико-математичний, історико-філософське відділення) проходять практику у фонді цінної та рідкісної літератури, під час якої вони дізнаються про особливості зберігання стародруків, знайомляться з книжковими добірками відповідно до їх спеціальності, мають можливість підібрати літературу для подальших наукових досліджень.

Викладачі та аспіранти університету можуть замовити сканування книг з фонду цінної та рідкісної літератури, які допоможуть їм у наукових дослідженнях. Сторонні відвідувачі також мають можливість працювати із колекціями стародруків, але для цього вони мають надати офіційний лист від установи, в якій вони працюють або навчаються, про те, що їм дійсно потрібно попрацювати з відповідною літературою. Майже весь фонд цінної та рідкісної літератури відображений в електронному каталозі, що знаходиться у відкритому доступі, завдяки цьому усі охочі можуть ознайомитись та скласти собі список літератури, перед тим як звернутися до бібліотеки.

Відповідаючи сучасним потребам читачів, бібліотекарі Університету Ушинського увесь час намагаються полегшити доступ до книжкових фондів. Наразі фахівці бібліотеки інтенсивно проводять оцифрування цінної та рідкісної літератури. Так, лише за 2020 рік було відскановано та опубліковано на офіційному сайті бібліотеки 26 примірників загальним обсягом 5709 сторінок. За поточний рік (станом на травень 2021 року) вже відскановано та викладено на сайт 6 книг загальним обсягом 1463 сторінки. Варто зазначити, що книги скануються лише після завершення строку дії авторського права (70 років після смерті автора, або 70 років після оприлюднення твору), коли літературні або наукові твори переходять до суспільного надбання.

Під час відвідування експозиції цінної та рідкісної літератури у бібліотеці, можна ознайомитися з повним текстом книг, відсканувавши QR-коди. Щороку бібліотекарі Університету Ушинського проводять екскурсії для першокурсників усіх факультетів, також відвідувачами екскурсій бібліотекою є учні шкіл та училищ, учасники олімпіад і наукових конференцій та інші бажаючі (замовити екскурсію можна за попереднім замовленням). У 2020 році, у зв'язку з пандемією, бібліотека проводила змішаний формат екскурсій: у звичайному режимі (з дотриманням усіх санітарних норм) та онлайн (на

платформі Teams). Для цього, бібліотекаркою фонду цінної та рідкісної літератури Гончаренко Н. Л. створено презентації, що відображають постійно діючу експозицію, а також тематичні добірки.

Фонд цінної та рідкісної літератури бібліотеки Університету Ушинського - невичерпне джерело матеріалів для науково-методичної та науково-дослідної роботи для різних спеціальностей. Співробітники бібліотеки постійно проводять для відвідувачів заходи і книжкові виставки, використовуючи фонд та експозицію рідкісної книги, щоб викликати інтерес до творів літератури та науки з минулого.

Список використаної літератури

1. Панченко И. В. История создания сектора редкой книги научной библиотеки одесского южноукраинского национального педагогического университета имени К. Д. Ушинского. *Вісник ОНУ. Сер.: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2016. Т. 21, вип. 1. С. 75-95.
2. Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, 1817-2007 : іст. поступ, сучасність, майбутнє / О. Я. Чебикін, І. А. Болдирєв, А. О. Добролюбський [та ін.]. Одеса : Фаворит, 2007. 240 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ НААН В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Татарчук Л. М.

канд. істор. наук,

заст. директора з науково-інформаційної та бібліотечної роботи

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН

м. Київ, Україна

Останній рік, у зв'язку з карантинном, *спричиненим* пандемією COVID-19, став викликом для всього українського суспільства. Перед бібліотеками, що є важливим складником сучасного науково-освітнього середовища постало питання: «Як працювати в цих умовах? Ситуація вимагала прийняття оперативних рішень щодо вдосконалення власної стратегії діяльності й швидкого переформатування класичної роботи на дистанційну, орієнтовану на віддаленого користувача.

Насамперед були забезпечені відповідні санітарно-гігієнічні умови праці у приміщеннях бібліотеки, акцентували увагу на зовнішній переважно електронній комунікації, розширивши асортимент вже впроваджених форм та методів роботи на дистанційне обслуговування користувачів із переведенням запланованих заходів в онлайн форматі.

Серед пріоритетних завдань ННСГБ НААН як провідного науково-інформаційного й культурно-освітнього центру з питань сільського господарства на теренах України – орієнтування на інтереси користувачів, якісне і комфортне їх обслуговування. Діяльність установи спрямована на розширення інформаційно-аналітичного вектора в сервісній роботі, зокрема збільшення частки інформаційно-аналітичних продуктів і послуг у режимі «інформація на базі інформації» [1, с. 5].

Найбільш популярним серед користувачів електронний ресурс (ЕР) «Украгroteка». Він є базою створення принципово нових важливих інших інформаційно-аналітичних продуктів, ресурсів, сервісів: електронної наукової сільськогосподарської бібліотеки, баз даних з актуальних питань: «АПК України в глобальних умовах зміни клімату», «Євроінтеграція», реферативний журнал «Агропромисловий комплекс України», електронне наукове фахове видання – міжвідомчий тематичний збірник «Історія науки і біографістика». Початок створення ЕР припадає на 2000 р. Його відкритість і доступність сприяють результативному віддаленому багатоаспектному інформаційному пошуку в понад 650 тис. бібліографічних записів документів, у т.ч. із фонду цінної і рідкісної книги, періодики, аналітики, авторефератів, дисертацій, архівних документів, повнотекстових

видань. З 2015 року ресурс включений до переліку міжнародних науково-технічних баз даних і довідкових ресурсів, до яких надано безоплатний доступ в Інтернеті (<https://ukrpatent.org/uk/news/main/sci-tech-free-02102020>), що у свою чергу уможливило використовувати міжнародні електронні ресурси, що входять до цього переліку, зокрема Міжнародної інформаційної системи з сільськогосподарських наук і технологій AGRIS, низки періодичних видань з питань агрономії, ґрунтознавства, захисту врожаю, сільськогосподарської біотехнології, біотехнології довкілля, інших ресурсів, представлених бібліографічними, реферативними, фактографічними базами даних, інформаційними порталами, колекціями журналів, електронними бібліотеками.

Створено можливості надання бібліотечних послуг на основі їх візуалізації (проведення навчань, вебінарів, конференцій). Серед іншого різновиду інноваційних напрямів діяльності, впроваджених бібліотекою (корпоративні проєкти, формування електронної бібліотеки тощо), активно розширюється бібліотечний сервіс, орієнтований на віддаленого користувача. Сюди слід віднести вибіркоче розповсюдження інформації (BPI) – 80 розсилок по 6 відділеннях науково-дослідних установ, адресні online-тематичні розсилення для профільних установ мережі НААН у кількості 749 документів за поточний рік. Активізувався онлайн-сервіс – віртуальна довідка. Попит на нього значно зріс у період дистанційної роботи. За період із березня по жовтень 2020 р. підготовлено понад 80 довідок. Запроваджено такі послуги як реєстрація віддалених користувачів та електронне бронювання документів, що значно заощаджують час користувачів. При бажанні віддалений користувач може замовити потрібні матеріали за допомогою послуги «електронне бронювання» й оформити наступну послугу – електронну доставку документів. Мета створення цих сервісів полягає в ознайомленні й популяризації фондів та послуг бібліотеки для віддалених користувачів.

Важливу роль в інформуванні всіх, хто звертається до послуг бібліотеки та цікавиться розвитком аграрної науки, практики, виробництва відіграють такі сервіси, як щомісячні експрес-інформації, виставки нових надходжень, презентації окремих вітчизняних і зарубіжних видань із сільськогосподарської тематики, що стали системними заходами. Лише у поточному році організовано 30 виставок нових надходжень і 130 тематичних виставок, а також 12 експрес-інформацій. Для розширення потенційної аудиторії користувачів вони репрезентуються в соціальних мережах через сайт установи: <http://www.dnsgb.com.ua> та сторінку Facebook: <https://www.facebook.com/nnsbg>.

Велику увагу ННСГБ НААН як наукова установа зосереджує на напрямках наукової комунікації в електронному середовищі, що базується на явищі «відкритого контенту».

Адже крім забезпечення широкого доступу до оперативної та повноцінної інформації, національних і зарубіжних ресурсів, різноманітних інформаційних баз даних, це сприяє просуванню бібліотеки у діджитал-середовище, формуючи цифрові колекції документів. У 2016 р. в бібліотеці запрацювала створена за сприяння грантової допомоги ТОВ «Монсанто Україна» лабораторія оцифровування наукових фондів, метою якої є створення цифрових копій документів, у першу чергу цінної й рідкісної книги, для доступу до них.

Вимоги сьогодення до організації наукової діяльності в Україні спонукають бібліотеку до збільшення свого внеску в розширення спектру послуг, спрямованих на підвищення рівня наукоємності розроблюваних інформаційних продуктів, підтримку фахової комунікації, моніторингу, аналізу та інтеграцію результатів досліджень у світовий науковий простір [2, с. 34]. ННСГБ НААН як центр з методичного супроводу та координації робіт щодо формування бібліометричних профілів вчених-аграріїв надає комплекс послуг, спрямованих на підвищення ефективності діяльності профільної наукової спільноти та позиціонування аграрної науки в міжнародному науково-освітньому просторі. В установі проводяться бібліометричні й наукометричні дослідження щодо визначення наукової публікаційної активності вчених системи НААН, ранжування об'єктів наукової діяльності НДУ НААН з урахуванням індексу цитування Хірша в системі Google Scholar та Web of Science [3]. Фахівцями бібліотеки надаються консультації щодо реєстрації науковців у відкритих реєстрах ідентифікаторів автора ORCID, наукометричних платформах Google Scholar, *Publons*, підготовлено низку інформаційно-аналітичних довідок, аналітичних оглядів з даної проблематики.

Виконуючи завдання дистанційно, з'явилися можливості й потреби у підвищенні власної кваліфікації через відвідування доступних онлайн-курсів з різних напрямків через онлайн-платформу з цифрової грамотності «Дія, мережу Facebook. У співробітників бібліотеки активністю користувалися вебінари, організовані Компанією Clarivate Analytics, що систематично проводить наукові і академічні дослідження.

Наведені вище результати діяльності установи переконують, що в сучасних умовах розвитку комунікаційного середовища, а також непередбачуваність поширення пандемії COVID-19 зобов'язують швидко реагувати на виклики сьогодення та забезпечувати запити користувачів через розширення інформаційно-аналітичних сервісів у системі обслуговування.

Список використаної літератури

1. Електронні інформаційні ресурси бібліотеки у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства. О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ: НБУВ, 2011. 235 с.
2. Пальчук, В. Е. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади: монографія / В. Е. Пальчук; В. М. Горовий. Київ: НБУВ, 2014. 280 с. – (Бібліотекознавство в контексті розвитку інформатизації) 978-966-02-7497-6. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003156> (дата звернення 18.02.2021).
3. Вергунов В. А., Коломієць Н. Д. Наукометричний моніторинг і ранжування суб'єктів наукової діяльності Національної академії аграрних наук України. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2020

**ВІРТУАЛЬНА БІБЛІОТЕЧНА ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ
В СИСТЕМІ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ**
(з досвіду НБУВ)

Леся Туровська

науковий співробітник

*Відділу комплексного бібліотечного обслуговування
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*

З розвитком електронних форм бібліотечно-інформаційного обслуговування виставкова діяльність отримує віртуальне втілення, постає наріжним напрямом бібліотечної роботи як одна з найбільш поширених та затребуваних користувачами послуг.

Однією з нових форм виставкової роботи стала електронна вітрина нових надходжень до фонду НБУВ, започаткована у лютому 2020 р. Відділом комплексного бібліотечного обслуговування.

Електронна вітрина нових надходжень до фонду НБУВ – це мультимедійний бібліографічний бібліотечний продукт, що складається зі спеціально підібраного та упорядкованого масиву електронних документів, який розкриває та рекламує нові інформаційні ресурси, що надійшли до наукової бібліотеки з метою рекомендації користувачам для огляду, ознайомлення та використання.

Як самостійний бібліотечний інформаційний продукт, організовані електронні вітрини нових надходжень до фонду НБУВ публікуються на порталі НБУВ, режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/new-books>

Нижче подано фрагмент типової електронної вітрини нових надходжень до фонду НБУВ.

ЕЛЕКТРОННА ВІТРИНА НОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО ФОНДУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

Поточна виставка   Електронний каталог НБУВ   Архів виставок

режим доступу: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/new-books>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Електронна виставка нових надходжень (0000005)

ПОСТІЛ С. Д. UML. УНІФІКОВАНА МОВА МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ : НАВЧ. ПОСІБ., 2019. - 321 С.

У навчальному посібнику розглянуто об'єктно-орієнтована графічна мова моделювання UML, яка використовується на етапі аналізу та проектування інформаційних систем з використанням діаграм і безпосередньо мова програмування. Зокрема, представлено концептуальне проектування мовою UML на основі специфікацій діаграм, рекомендацій та прикладів їх побудови; проблеми, методології та методи генерації вихідних текстів програм з візуальних моделей проекту; технологію моделювання за допомогою CASE-пакета Rational Software Architect IBM. Призначений для студентів та викладачів, які здійснюють підготовку за спеціальностями на базі інформаційного моделювання з використанням CASE-засобів об'єктно-орієнтованого аналізу та проектування на UML.

Шифр НБУВ: **BA839209**

КИРИЛЕНКО С. О. ГЕНДЕРНІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ: СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД : НАВЧ.-МЕТОД. ПОСІБ., 2019. - 199 С.

Навчальний посібник призначений для студентів, які вивчають курс «Гендерні історичні студії». У ньому на основі новітніх історіографічних досліджень послідовно розкриваються передумови, причини та основні етапи становлення наукового напрямку дослідження минулого, предметом вивчення якого є історія формування і функціонування системи взаємодій, що стратифікують суспільство за статевими ознаками, історію уявлень про «жіночість» і «чоловічість» як категорії соціального ієрархічного порядку, історію самоуявлень чоловіків, жінок і сексуальних меншин. Посібник містить добірку фактів з гендерних стосунків в історії України, ряд уривків з наукових статей, які стали хрестоматійними, перелік джерел та літератури для поглибленого самоопрацювання, запитання та завдання для самоперевірки. Видання може бути корисним для студентів галузі гуманітарних, соціальних та поведінкових наук.

Шифр НБУВ: **BA839207**

На фрагменті ліворуч – бачимо вертикальну галерею кольорових обкладинок, представлених на вітрині нових надходжень документів. По центру екрану – назва електронної вітрини нових надходжень та її типова характеристика. Праворуч – назви книжок, що експонуються, прізвища їх авторів, анотація та шифри зберігання у фонді НБУВ. Завдяки наявності шифрів зберігання у фонді НБУВ, користувач має змогу зробити електронний запит того видання, що його зацікавило. Тобто, електронна вітрина нових надходжень виконує послугу віддаленого замовлення документів.

Читач також може переглянути (прокручуванням «лінійки») всі віртуальні образи документів поточної електронної вітрини нових надходжень до фонду НБУВ.

По центру сторінки розміщено три поля, користаючи з яких користувач може або потрапити на поточну виставку, або подивитися архів виставок, або завітати до електронного каталогу НБУВ.

За бажанням, натиснувши на іконку , користувач має змогу скачати будь-яку виставку у форматі (PDF), який забезпечує послугу перегляду і друку електронного документу за допомогою безкоштовної програми Adobe Reader®.

Якщо клікнути курсором на обкладинку чи назву образу того чи іншого документу, – користувач перенаправляється на відповідну сторінку електронного каталогу НБУВ, де розміщено: бібліографічний опис документу, рубрикатор НБУВ, тематична рубрика документу, додаткові точки доступу до видання та (знов таки, за кліком курсору) збільшення обкладинки для більш комфортного перегляду.

Електронну вітрину нових надходжень до фонду НБУВ можна переглядати як у вільному, так і у локальному Інтернет-доступі (наприклад, з комп'ютерів у читальних залах).

Електронна вітрина нових надходжень до фонду НБУВ вирішує наступні завдання:

- * розкриває галузевий зміст фонду НБУВ згідно до інформаційних запитів користувачів;

- * сприяє задоволенню наукових, просвітницьких, навчальних та інших інтересів користувачів;

- * презентує в електронному вигляді нові галузеві друковані документи, що надійшли до фонду НБУВ;

- * привертає увагу до ексклюзивних та найбільш цікавих видань;

- * розширює активну читацьку аудиторію;

- * надає інформаційну підтримку системі наукових комунікацій.

Інформаційна структура електронної вітрини нових надходжень до фонду НБУВ розроблена за критеріями:

- *актуальності;

- *унікальності;

- *повноти інформаційного наповнення;

- *доступності;

- *пошукових можливостей;

- *регулярності та своєчасності оновлення;

- *комфортності читацького сприйняття;

- *змоги зворотного зв'язку.

Технологічний процес організації електронних вітрин нових надходжень до фонду НБУВ має покроковий механізм та містить два етапи: підготовчий та цифровий. Обидва передбачають ряд послідовних процесів.

Підготовчий етап передбачає:

- *Відбір актуальних друкованих документів за галузевим напрямом;

- *Добір друкованих документів з книжкових полиць;

- *Перегляд, аналіз та групування відібраних друкованих документів за алфавітом та галузевим напрямом;

- *Застосування додаткових елементів: фактографічної довідки про автора, списку додаткової літератури тощо (за необхідності);

*Обрання засобів художнього представлення друкованих документів (кольорової обкладинки, ілюстрації, розкритої книги тощо)

Цифровий етап передбачає

*Сканування кольорових обкладинок (ілюстрацій) відібраних друкованих документів у форматі графічного редактора JPG;

*Сканування за допомогою комп'ютерної програми Abbey FineReader видавничих анотацій відібраних друкованих документів. У випадку їх відсутності – сканування «змісту», вступу або фрагментів тексту друкованих документів;

*Створення бібліографічного опису відібраних друкованих документів за алфавітом у форматі текстового редактора Microsoft Office Word з шифрами фонду НБУВ;

*Розміщення вступного слова (преамбули) у форматі текстового редактора Ms. Word для презентації електронних вітрин нових надходжень на сайті НБУВ;

*Виділення за допомогою різних шрифтів текстового редактора Microsoft office Word (жирний шрифт, курсив, підкреслювання тощо) – ключових положень тексту;

*Добір звукового (музичного) супроводу;

*Обрання дизайнерських та естетичних прийомів розміщення електронних документів (кольорової гами тощо);

*Перегляд та редагування організованої електронної вітрини нових надходжень до фонду НБУВ.

Узагальнюючи основні властивості електронних вітрин нових надходжень до фонду НБУВ, зауважимо, що:

своєю первинною основою вони мають наявний бібліотечний інформаційний ресурс;

*метою їх організації є об'єднання певних інформаційних масивів за певними ознаками для задоволення потреб користувачів;

*результатом їх організації є забезпечення суспільного обміну набутими інформаційними продуктами;

*вони виступають потужним інформаційним засобом бібліотечних наукових комунікацій.

Опубліковані електронні вітрини нових надходжень до фонду НБУВ передбачають он-лайн маркетингові дослідження з вивчення їх ефективності в процесі дистанційного бібліотечно-інформаційного обслуговування.

Таким чином, отримавши інтернет-втілення, бібліотечна виставкова діяльність, зокрема організація електронних вітрин нових надходжень до фонду НБУВ забезпечує оперативність бібліотечно-інформаційного обслуговування, масштабність аудиторії,

розширення кола доступності сервісних послуг для віддалених користувачів. З іншого боку, організація електронних вітрин нових надходжень до фонду НБУВ підвищує інформаційний потенціал бібліотечного фонду, сприяє його активному розкриттю, стимулює його збагачення та розвинення.

ТРАНСФОРМАЦІЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

TRANSFORMATION OF LIBRARY AND INFORMATION SERVICES IN THE CONDITIONS OF A PANDEMIC

Цокало О. О., Ткаченко Д. В.

*Бібліотека Миколаївського
національного аграрного університету*

Tsokalo O., Tkachenko D.

*Library of the Mykolayiv National Agrarian University
м. Миколаїв, Україна*

Анотація. У статті розглянуто досвід бібліотеки Миколаївського національного аграрного університету у організації забезпечення освітньої та наукової діяльності під час карантину. Визначено зміни в організації користувачів у віддаленому режимі. Окреслені подальші шляхи розвитку цифровізації інформаційно-бібліотечної діяльності.

Abstract. The article considers the experience of the library of the Mykolayiv national agrarian university in the organization of providing educational and scientific activity during quarantine. Changes in the organization of users in the remote mode are defined. Further ways of development of digitalization of information and library activity are outlined.

Ключові слова: бібліотечно-інформаційне обслуговування, віддалений доступ, сайт бібліотеки, онлайн-сервіси, бази даних, цифровізація бібліотечної справи.

Key words: library and information service, remote access, library website, online services, databases, digitalization of library business.

Необхідність всебічного інформаційного забезпечення освітньої та наукової діяльності, як найважливіше завдання бібліотечної діяльності, сприяє активному впровадженню нових процесів у розвиток бібліотечно-інформаційної роботи. Адже, в сучасних умовах все більш актуальною стає нова парадигма бібліотечно-інформаційного обслуговування, яка базується на електронному представленні документної інформації, доступ до якої надається через глобальні комп'ютерні мережі незалежно від часу і місцезнаходження користувача.

Для досягнення вищезазначених цілей, бібліотека МНАУ активно генерує електронні ресурси, впроваджує технологічні процеси, спрямовані на підвищення рівня інформаційного сервісу. Свої зусилля фахівці бібліотеки спрямовують на удосконалення існуючих інструментів і механізмів, задоволення інформаційних потреб і запитів користувачів, на пошук нових форм, видів і методів обслуговування, створення нових

видів інформаційних продуктів і впровадження інформаційних послуг, а також на формування цифрових інформаційних ресурсів.

Вимоги суспільства на сучасному етапі спонукають бібліотеки до трансформації своєї діяльності в нових умовах. Характерною особливістю сучасних змін є розвиток онлайн-технологій та надання доступу до світових інформаційних ресурсів.

Еволюцію інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки МНАУ можна умовно поділити на п'ять етапів.

Перший етап охоплює 80-90 роки ХХ ст. У цей період відбулося становлення довідково-бібліографічної діяльності. На цьому етапі було розпочато формування ДБА для якісного надання усних та письмових бібліографічних довідок.

Другий етап розвитку інформаційно-аналітичної діяльності (початок 2000 років) можна охарактеризувати як етап індивідуалізації та впровадження диференційованого підходу до обслуговування читачів. На цьому етапі довідково-бібліографічна діяльність бібліотеки була переорієнтована на більш релевантні читачьким запитами. Також у цей період розпочато впровадження у практику нових форм інформаційної роботи, а саме у 2004 році придбано програму «УФД/Бібліотека». З придбанням цієї програми розпочалося створення електронного каталогу (ЕК), баз даних. У 2008 році створено веб-сайт бібліотеки МНАУ, який і зараз відіграє значну роль в довідково-бібліографічному обслуговуванні. Впровадження електронної форми збереження інформації відкрили нові можливості її упорядкування, сортування і каталогізації, а також задоволенні інформаційних потреб читачів та надання якісних інформаційних послуг. У цей же період була розроблена методика бібліографічного опису різних видів електронних ресурсів.

Третій етап (2010-2015 рр.), який можна охарактеризувати як період розширення доступності інформації, спонукав до переосмислення інформаційного потенціалу бібліотеки. На нашу думку, інформаційний потенціал визначається всією сукупністю наявних засобів, що реалізують доступ до інформаційних традиційних фондів бібліотеки, ресурсів власної генерації та ресурсів, розташованих у вільному доступі мережі Інтернет. Грунтуючись на вищевказаному підході до інформаційно-аналітичної діяльності, у бібліотеці МНАУ така робота була переорієнтована на надання користувачам доступу до віддалених інформаційних ресурсів. Для цього було створено ряд повнотекстових баз даних, у яких розміщені посилання на навчальні та наукові матеріали вільного доступу, систематизовані за різними темами. При створенні бібліографічних покажчиків,

тематичних списків літератури, віртуальних виставок до їх складу почали включатись не тільки видання з власних фондів, а й матеріали всесвітньої мережі Інтернет. Отже, обсяг аналітичної обробки інформації у цей період значно зріс, також з'явилася необхідність підвищення навичок оцінювання якості інформації, її актуальності та достовірності. У цей період пріоритетним напрямком у задоволенні інформаційних потреб користувачів стає доступність інформації, її повнота та якість.

На четвертому етапі (2015-2019 рр.) інформаційно-аналітична діяльність бібліотеки МНАУ була сконцентрована на документно-аналітичному обслуговуванні, яке забезпечувало користувачів аналітичною інформацією шляхом обробки змісту документу. Треба зазначити, що на цьому етапі оброблялися не тільки текстові, а й графічні та відеоматеріали з метою виявлення інформаційної цінності та подальшої їх репрезентації у базах даних та в інформаційно-бібліографічній продукції. Крім того, саме у цей період, у 2017 році, наш університет отримав доступ до бази даних Web of Science. Отримання доступу до бази даних WoS спричинило значні зміни у інформаційно-аналітичній діяльності бібліотеки МНАУ. Впровадження наукометричного напрямку викликало необхідність підвищення кваліфікації фахівців бібліотеки саме у цьому напрямі роботи. Завдяки навчанню за допомогою вебінарів, організованих компанією Clarivate Analytics, наша бібліотека впровадила у свою практику оперативне консультування науково-педагогічних працівників університету з різних питань використання наукометричних БД. Було підготовлено та розміщено на сайті бібліотеки web-огляд «Ефективна робота науковців з базами даних Web of Science та Scopus», який включає відео-уроки, методичні матеріали та практичні рекомендації з пошуку та аналізу інформації про публікації, створенню власного профілю у цих БД. Також, починаючи з 2017 року на бібліотеку МНАУ було покладено обов'язок по створенню аналітичних звітів з репрезентації наукових робіт професорсько-викладацького складу МНАУ у БД Web of Science та Scopus.

Ще однією інновацією у інформаційно-аналітичній діяльності бібліотеки МНАУ стало надання консультаційної допомоги науковцям у виборі журналів для публікації задля запобігання їх розміщення у «хижацьких» виданнях. Також на сайті бібліотеки надано інформацію: “Увага! «Хижацькі» журнали!”.

Загалом, на четвертому етапі розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки МНАУ все більшого поширення отримали віддалені форми обслуговування користувачів. Було розроблено алгоритм надання різноманітних послуг за допомогою

електронної пошти, створено та розміщено на гугл-диску тематичні колекції для бібліотек коледжів, налагоджено надання різноманітних консультацій з використанням месенджерів та ін. Також було удосконалено та розширено наповнення сайту бібліотеки завдяки розміщенню значної кількості електронних ресурсів не тільки власного виробництва (бібліографічних покажчиків, тематичних списків, методичних рекомендацій та ін.), а й у формі віртуальних виставок та web-оглядів, де представлено інформаційні продукти з мережі інтернет з актуальних питань.

У цей період було прийнято рішення про оцифрування фонду бібліотеки, що було викликане недостатнім забезпеченням навчальною літературою у паперовому вигляді. Протягом 2015-2019 рр. було оцифровано та систематизовано біля 2300 рідкісних видань. Для поповнення власних БД також використовувалися електронні документи відкритого доступу. Завдяки цьому на кінець 2019 року в електронному каталозі бібліотеки МНАУ розміщено близько 17500 назв повнотекстових документів.

Важливу роль у інформаційно-аналітичній діяльності бібліотеки МНАУ на четвертому етапі відіграло наповнення Інституційного репозитарію МНАУ. Завдяки зусиллям наших фахівців, у репозитарії МНАУ на сьогодні розміщено 8500 наукових доробок наших науковців.

Отже, на четвертому етапі свого розвитку інформаційно-аналітична діяльність бібліотеки МНАУ була зосереджена на впровадженні у свою практику аналітичної обробки ресурсів відкритого доступу, роботи з наукометричними БД, поповненню фонду електронних ресурсів, вдосконаленні існуючих та пошуку нових форм інформаційного обслуговування та ін.

Таким чином, ще до початку пандемії, бібліотека МНАУ стала інформаційним та координаційним центром, головною функцією якого є пошук, аналіз, систематизація та надання відкритого доступу до наукової інформації як для наших науковців, так і для світової наукової спільноти.

П'ятий (сучасний) етап трансформації інформаційно-аналітичної діяльності характеризується вимушеним прискоренням переходу від традиційних форм інформаційно-аналітичної діяльності до абсолютно нових, онлайн-ових (віддалених) форм. Останні 1,5 року, враховуючи умови в яких опинилося суспільство у зв'язку із світовою пандемією, ми спостерігаємо швидкі темпи технологічних змін. Ці зміни зумовлюють також і трансформацію бібліотечної діяльності.

Головний напрямок змін у сфері бібліотечно-інформаційного обслуговування у бібліотеки МНАУ під час пандемії зосереджено на створенні електронних інформаційних продуктів (довідкової та бібліографічної продукції, навігаторів, web-оглядів та ін.). Так, у 2020 році фахівцями бібліотеки було створено "Навігатор по веб-ресурсам для аспірантів та науковців", у якому узагальнено відомості про електронні ресурси – бази даних, які можуть стати у нагоді для навчання та досліджень, посилення на реферативні та повнотекстові бази даних, пошукові системи, веб-портали, репозитарії тощо. Ресурси, вказані у переліку, знаходяться у відкритому доступі. У цей складний період не зупинялася робота зі створення бібліографічних покажчиків та тематичних списків, з подальшим їх розміщенням на сайті бібліотеки МНАУ та електронною розсилкою на кафедри університету. Також на сайті надавалися посилання до повних текстів документів, розміщених у базах даних отриманих за передплатою, зокрема, Springer, WOS, Scopus.

Під час вимушеного карантину співробітники інформаційно-бібліографічного відділу не припиняють надання онлайн-послуг з присвоєння навчальним посібникам, монографіям, авторефератам дисертацій, науковим статтям класифікаційних індексів за таблицями УДК. Також, фахівці нашої бібліотеки допомагають у підготовці наукових та навчальних публікацій до видання. У віддаленому режимі відбувається перевірка рукописів на відповідність їх оформлення до вимог ДСТУ, окремих видань тощо.

Вже багато років наша бібліотека створює освітній контент для навчального процесу онлайн. Системною базою даних є репозитарій наукових і навчально-методичних праць наших викладачів, доступ до якого є абсолютно відкритим. Також, наші фахівці розуміють сенс необхідних змін, важливість вивчення, освоєння та втілення сучасних трендів інформаційного середовища в своїй діяльності. Тому, під час карантину у 2020 році усі зусилля фахівців бібліотеки були спрямовані на поповнення електронного каталогу та оцифрування фонду, створення нових власних повнотекстових баз даних.

Ще до початку пандемії COVID-19 бібліотекою МНАУ був накопичений не тільки значний фонд електронних ресурсів, але й отримано досвід роботи з віддаленими користувачами з використанням різних технологій. Під час вимушеного карантину та відсутності можливості обслуговувати користувачів у звичайному режимі, зростає значимість використання хмарних технологій в бібліотечній діяльності.

Реалізація віддаленого доступу відбувається за допомогою сервісів корпорації Google, а саме: електронна пошта Gmail, сервіс для відеоконференцій і чатів Hangouts,

соціальна мережа Google+, онлайн-офіс GoogleDocs, електронні онлайн-таблиці Google Таблиці, віртуальна хмара Google Диск та ін. Таким чином, можливості використання хмарних технологій сприяють тому, щоб бібліотечно-інформаційні послуги та ресурси були доступними, незважаючи на географічні, технологічні та соціальні бар'єри.

Застосування сучасних комп'ютерних і телекомунікаційних технологій суттєво впливає на якість інформаційно-аналітичної бібліотечної діяльності, посилює можливості бібліотеки у забезпеченні інформаційного попиту, у виробленні бібліотечних ресурсів і послуг відповідно до нових умов та потреб користувачів. На наш погляд, необхідною умовою якісного бібліотечно-інформаційного обслуговування є доступ до Інтернету, привабливий, інтуїтивно зрозумілий, актуальний веб-сайт бібліотеки, електронний каталог бібліотеки та пошуковий апарат до всіх видів наявних у бібліотеці ресурсів. Через затребуваність аналітичної інформації відбуваються зміни у розвитку інформаційної діяльності бібліотеки МНАУ. Активне застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню якості забезпечення інформаційних запитів користувачів.

Наша бібліотека має успішний досвід у формуванні електронних інформаційних ресурсів, створених завдяки розвитку нових форм обслуговування користувачів, зокрема дистанційних.

Серед досягнень бібліотеки МНАУ з надання інформаційних послуг дистанційно, варто відзначити такі:

- введено послугу з оцифрування книг, статей із журналів за запитом користувача;
- впроваджено інтерактивне спілкування з користувачами за допомогою різноманітних месенджерів (Скайп, Вайбер, електронна пошта, телефон та ін.), надання онлайн-консультацій;
- визначено перелік платних послуг, зокрема - підготовка документа до видання, визначення індексу УДК, оформлення списку використаних джерел за вимогами міжнародних стандартів та ДСТУ.

Висновки

На сьогодні бібліотека Миколаївського національного аграрного університету надає своїм користувачам широкий спектр послуг з віддаленого доступу до бібліографічної, текстової, візуальної та іншої інформації. Сучасні користувачі часто

зацікавлені не лише в доступі до певного ресурсу, а й в отриманні комплексної інформації з конкретної проблематики, що ускладнює їхнє завдання, оскільки потребує дослідження додаткових ресурсів, опрацювання матеріалів.

Подальша еволюція бібліотеки, на нашу думку, пов'язана з:

- технологічними інноваціями, завдяки яким буде підвищуватися ефективність інтеграції бібліотеки в інформаційні процеси наукових комунікацій;

- вдосконаленням інформаційної функції та електронного сервісу бібліотеки для підсилення ролі бібліотеки як інформаційного навігатора в інформаційно-інтелектуальних ресурсах в процесі забезпечення інформаційних запитів;

- подальшим просуванням існуючих онлайн-послуг та електронних сервісів та безкоштовним наданням електронних ресурсів користувачам.

Протягом останніх років відбувається трансформація інформаційної функції бібліотеки від традиційного інформування про свої фонди та сприяння орієнтації читачів в інформаційних ресурсах, до організації забезпечення користувачів бібліотечними інформаційними продуктами власного виробництва за межами бібліотеки, що сприяло поліпшенню інформаційно-бібліотечного обслуговування. Слід також зазначити, що розширення доступу до світових БД, активне формування власних документних та електронних ресурсів стали характерними ознаками процесу нарощування інформаційного потенціалу бібліотеки університету, поліпшення рівня задоволення попиту студентів та науковців.

Таким чином роль сучасної бібліотеки ЗВО більше не вимірюється накопиченими матеріальними носіями інформації, а значною мірою визначається рівнем цифровізації. У бібліотеці МНАУ протягом останніх 10 років були створені значні цифрові фонди шляхом комбінування ліцензованого контенту, ресурсів відкритого доступу, оцифровки власних колекцій. У результаті бібліотека на початок пандемії не тільки змогла інформаційно та інфраструктурно забезпечити надання віддалених послуг, а й значно розширити їх. Цифрова трансформація дозволила нам надавати інформаційні послуги викладачам і студентам, що втратили своє звичне академічне середовище під впливом глобального карантину.

Список використаних джерел

1. Грамм О. М., Кравченко О. М., Лебедюк О. О. Електронні ресурси бібліотеки як засіб надання інформаційних послуг (із досвіду роботи книгозбірні КДПУ) // Бібліотечний Меркурій. 2019. Вип. 2 (22). С. 154-163.
2. Іванова С. М. Новицька Т. Л. Методика використання наукових електронних бібліотек для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2019. Вип. 183. С. 89-95.
3. Навігатор по веб-ресурсам для аспірантів та науковців : вебліографічний покажчик / уклад. О. О. Цокало, Д. В. Ткаченко ; за ред. О. Г. Пустова. – Миколаїв : МНАУ, 2020. – 52 с. Url: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/7437>.
4. Назаровець М. А. Послуги університетських бібліотек з підтримки наукової комунікації // Вісник ХДАК. 2018. Вип. 53. С. 96-108.
5. Процес якісної інформаційної підтримки освіти та досліджень у бібліотеці університету: рекомендації для впровадження моделі / уклад. О. Бруй, Є. Кулик, О. Сербін; за ред. Я. Сошинської. Київ : УБА, 2020. 25 с.
6. Цокало О. О., Ткаченко Д. В. Еволюція інформаційно-аналітичної діяльності бібліотеки МНАУ в контексті орієнтації на користувача // Візія бібліотеки ВНЗ в контексті розвитку сучасних соціокомунікаційних концепцій : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв, бібліотека НУК, 27 квітня 2017 року. Url: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/1980>.
7. COVID-19 and the Global Library Field // International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). 2020. October 13. Url: <https://www.ifla.org/covid-19-and-libraries>.
8. Dar Mahnaz. How COVID-19 Has Transformed Reference Services for Public and Academic Libraries // Library Journal. 2020. November 10. Url: <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=how-covid19-has-transformed-reference-services-for-public-academic-libraries>.
9. Mehta D. Wang X. COVID-19 and digital library services – a case study of a university library // Digital Library Perspectives. 2020. Vol. 36 No. 4. pp. 351-363. Гкд: <https://doi.org/10.1108/DLP-05-2020-0030>.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Шуляк Г. П.
*Селекційно-генетичний інститут
Наукова бібліотека
м. Одеса, Україна*

Бібліотека – один з найдавніших культурних інститутів. За довгий період людської історії її соціальні функції зазнали істотних змін.

Призначенням перших бібліотек було зберігання документів. З часу свого виникнення до сьогоднішніх днів вона еволюціонувала від сховища знань до самого популярного і універсального джерела інформації.

Так бібліотека Селекційно-генетичного інституту –НЦНС була заснована в 1912 році. Становлення бібліотеки пов'язане з іменами: академіків АН А.Сапегіна, В.Ротмістрова, академіків ВАСГНІЛ Ф.Кириченка, П.Гаркавого, Д.Долгушина, членів-кореспондентів ВАСГНІЛ О. Мусійка, академіка НАН та НААН України О.Созінова.

Великий вклад у розвиток наукової бібліотеки внесли вчені нашого Селекційно-генетичного інституту тим, що вони свої досягнення викладали в наукових працях, які вносились в каталог, поповнюючи фонд наукової літератури: Литвиненко Микола Антонович – найвідоміший селекціонер України, автор трьох неперевершених сортів-мільйонників озимої пшениці; Лифенко Савелій Пилипович – відомий вчений, видатний селекціонер та генетик, заслужений діяч науки і техніки, лауреат Державної премії, академік НААН України, доктор сільськогосподарських наук; Лінчевський Анатолій Адамович, доктор сільськогосподарських наук, академік НААН, заслужений діяч наук і техніки України, лауреат Державної премії СРСР, Стельмах Адольф Фомич – вчений зі світовим ім'ям в галузі загальної та спеціальної генетики сільськогосподарських рослин (зокрема пшениці) з питань анеуплоїдії, кількісних ознак, статистичної генетики, типу і темпів розвитку (систем контролю тривалості яровизаційної потреби, рівня фото реакції), стійкості до абіо- і біотичних стресів; Сиволап Юрій Михайлович – генетик, доктор біологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, якій присвятив своє життя становленню молекулярної генетики та сучасної біотехнології сільськогосподарських рослин в Україні.

Загальний фонд бібліотеки становить 134 523 одиниць зберігання, зокрема 1080 од. іноземних видань, книги і періодичні видання від 23 085 од., 427 од. примірників

дисертацій, 17396 од. примірників авторефератів дисертацій; комплектується літературою з селекції та насінництва пшениці, ячменю, кукурудзи, олійних культур, бобових, літературою з генетики, молекулярної біології, цитології, біохімії, фізіології рослин, фітопатології та ентомології. Зберігається 1425 од. примірників цінних та рідкісних видань 18 - 19 ст.

З 2002 року наукова бібліотека виконує функції головної установи сільськогосподарських бібліотек Одеської області, методичного та координаційного центру. До наукової бібліотеки входять бібліотеки: Одеського державного університету, ННЦ «Інституту виноградарства і виноробства ім. В.Є.Таїрова», Ізмаїльського агротехнічного коледжу, Ананьївського аграрно-економічного коледжу, УНУС Білгород-Дністровського коледжу природокористування, будівництва та комп'ютерної техніки, Дослідної станції карантину винограду і плодових культур Інституту захисту рослин, Петрівського аграрного коледжу, Одеської державної сільськогосподарської дослідної станції НААН, ІТІ «Біотехніка» НААН.

Протягом року науковою бібліотекою обслуговуються 2000 читачів, це – науковці, спеціалісти, викладачі, студенти, аспіранти різних навчальних закладів міста Одеси та області. Використовується диференційований підхід до обслуговування окремих груп читачів, постійно проводиться моніторинг серед науковців інституту, анкетування, аналіз запитів та пропозицій. Каталоги поповнюються передовими статтями з питань селекції, генетики, біохімії, біотехнології та насінництва сільськогосподарських культур. Оцифровано Збірник наукових праць вчених нашого інституту.

Основні завдання наукової бібліотеки – популяризація наукової літератури, формування електронних ресурсів бібліотеки, науково-бібліографічна діяльність, поліпшення умов користування бібліотекою, розширення кола користувачів, популяризація вітчизняної літератури.

В наш час доступних інновацій і технологій відчувається помітне відставання бібліотек від рівня з розвитку сучасного суспільства. Бібліотека, на жаль, відіграє все меншу роль. Але процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, впливають на бібліотеки і змушують змінювати не лише усю систему бібліотечної праці і бібліотечних ресурсів, але і вперше ставиться питання про «межі» бібліотечного простору і самі основи існування традиційних бібліотек і їх функції.

У сучасному світі бібліотека повинна постійно розвиватися. Вже мало просто зберігати і видавати книги. Ритм життя сучасного суспільства зараз дуже швидкий і читачеві тепер потрібні не просто книги, йому потрібні можливості.

По-справжньому сучасні бібліотеки почали впроваджувати інформаційні технології: створюють електронні каталоги, оцифровують книги і навіть запускають інтернет - аналоги бібліотеки.

Читач може одночасно працювати з книгами в цій бібліотеці і звертатись за додатковими даними до іншої бібліотеки за спеціальною міжбібліотечною мережею через інтернет, швидко отримувати ці дані, роздруковувати цікаві фрагменти книг та робити копії. Ось що потрібно тепер сучасному користувачу бібліотеки, такі вимоги висуває суспільство бібліотекам.

Бібліотека - це заклад незвичайний, у ньому мудрість тисяч поколінь.

ЗМІСТ

	стор.
Передмова	2
КРАЙТЕЛЬ О.П., ДАНІЛЕНКО В.М., БАШКАТОВА Г.О. Фундаментальна бібліотека ОДАУ – історія довжиною в століття.....	3
БОРОДАЙ І. С. Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН в інформаційному просторі ХХІ століття.....	10
ВІЗНЮК В. В. Університетська бібліотека як складова середовища формування академічної доброчесності.....	19
ГАЛИЦЬКА С., УСТИНОВА Т. Організація інформаційних ресурсів українознавчої тематики на веб-сайті бібліотеки Університету Торонто.....	25
ГУРЕНКО Є. Ю. Тема «Екологія» у Рубрикуаторі НБУВ.....	31
ДЕМУЗ І. О. Внесок Петра Стебницького у книговидавничу та бібліотечну справу України кінця ХІХ – початку ХХ ст.	36
ЗЕМЛЯНА О. В. Цифрова бібліотека у вимірі міжнародних бібліотечних організацій.....	41
ІСКОВА М. А. Підтримка інституційного репозитарію Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку.....	44
КОВАЛЕНКО С. Д. Аграрна біографістика в контексті дослідження галузевої історії.....	48
КРИЖАНІВСЬКИЙ В. Я. Золото наших книгозбірень не повинно тьм'яніти.....	55
ОРЄШИНА Н. Удосконалення лінгвістичних засобів інформаційно-пошукової системи наукової бібліотеки.....	59
ПЕРЕНЕСІЄНКО І. П. Одеська область в електронній бібліотеці «Україніка» НБУВ – особливості тематичної організації документів.....	65
ПОДРЕЗОВА М. О. Алгоритм формування інноваційного концепту Наукової бібліотеки.....	68
СПАССКОВА О. П. Значення цінної та рідкісної літератури бібліотеки для Університету Ушинського.....	76

ТАТАРЧУК Л. М.	
Діяльність Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН в умовах карантину.....	79
ТУРОВСЬКА Л.	
Віртуальна бібліотечна виставкова діяльність в системі наукових комунікацій (з досвіду НБУВ).....	83
ЦОКАЛО О. О., ТКАЧЕНКО Д. В.	
Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах пандемії.....	88
ШУЛЯК Г. П.	
Сільськогосподарська бібліотека від минулого до сьогодення.....	96

**Бібліотека в цифрову епоху:
від традиції до інновації**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
присвяченої
100-річчю заснування Фундаментальної бібліотеки ОДАУ**

**26 травня 2021 р.
Одеський державний аграрний університет**

Відповідальний за випуск - О.П. Крайтель

Одеса - 2021